

ІНСТИТУТ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ССРСР

Institute for the Study of the USSR

Institut zur Erforschung der UdSSR

Institut d'études sur l'URSS

Панас Феденко

Україна після смерти Сталіна

МЮНХЕН

1956

ІНСТИТУТ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ СССР

Institute for the Study of the USSR * Institut zur Erforschung der UdSSR

Institut d'études sur l'URSS

Досліди і Матеріяли
Серія II /циклостилеві видання/

№ 39

Панас Феденко

УКРАЇНА ПІСЛЯ СМЕРТИ СТАЛІНА

~~895-~~
БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ О. ОЛЖИЧА
ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО, 4

М ю н х е н

1956

Передрук дозволений за умовою подання джерела.

Праці, що їх видає Інститут, є вільним висловом поглядів і висновків авторів і не завжди тотожні з поглядами чи висновками Видавничої Колегії.

Редагує Видавнича Колегія Наукової Ради Інституту.

Відповідальний редактор проф. П. Курінний.

Herausgeber und Verlag : Institut zur Erforschung der UdSSR e.V.,
München 37, Schliessfach 5, Augustenstrasse 46/I, Germany.
Verantwortlicher Redakteur : Prof. P. Kurinny, München 37,
Schliessfach 5, Augustenstrasse 46/I, Germany.

Panas Fedenko

THE UKRAINE AFTER STALIN'S DEATH

Panas Fedenko

DIE UKRAINE NACH STALINS TOD

Panas Fedenko

L'UKRAINE APRÈS LE DÉCÈS DE STALINE

München

1956

Від Редакції

17-21 січня 1956 року відбувся XIX з'їзд Комуністичної Партії України, а 19-25 лютого 1956 - XX з'їзд Комуністичної Партії Советського Союзу.

Обидва з'їзди були скликані в найважливіший час існування партії і ССРСР, після смерти диктатора, - перед початком нового спрямування комуністичних сил і розміщення функціонерів ССРСР для дальшої внутрішньої і зовнішньої агресії комунізму, дальшого наступу на вільний світ.

Перед початком цього нового маневру большевизму вважаємо за потрібне на конкретному прикладі України подати підсумок діяльності комуністичної партії в Україні в ділянках народнього господарства та культури; себто наслідки здійснення національної програми і практики комунізму в напрямку дальшого поневолення народів у ССРСР на тлі тих осягів, з якими КПСС і КПУ прийшли до цих своїх з'їздів.

Нарис проф. П. Феденка коротко дає основні перетини політичного становища України після смерти Сталіна, напередодні нових тяжких подій у ній. Детальну аналізу народнього господарства та культурно-національного стану України висвітлюємо систематично в статтях "Українських Збірників", до яких просимо наших читачів звертатися.

29 лютого 1956.

Панас Феденко.

УКРАЇНА ПІСЛЯ СМЕРТИ СТАЛІНА

Вступ

Відхід від політичного життя керівної особи в авторитарній державі часто приносить істотні зміни. Це зрозуміло: там, де влада зосереджується у руках невеликої кількості людей, а рішення у важливих справах часто визначає одна особа, роля тієї особи, її характер і навіть примхи можуть впливати на хід подій. Тим більше це відноситься до Советської імперії, у якій безроздільно правив Іосиф Джугашвілі - Сталін від кінця 20-х років аж до своєї смерті в березні 1953 року.

Сталін і Україна

Ленін, а за його вказівками і Сталін ще перед I Світовою Війною вивчали національну проблему в Царській імперії. Ленін, як відомо, висунув гасло "самовизначення народів аж до відокремлення і створення власної держави". Однак, сам автор у своїй "національній теорії" цього гасла не брав серйозно. Гасло "відокремлення" творець большевизму вживав лише для того, щоб усунути всякі підозріння не російських народів щодо політики большевицької партії. Саме тому Ленін вибрав як рупор своєї "теорії національного питання" не росіянина - Сталіна, а після перевороту, в листопаді 1917 року, комісаром советського уряду в справах національностей призначив того ж таки Сталіна. Провідники російського большевизму добре розуміли вагу України для господарства Росії. Свою визначну "анти-народницьку" економічну працю "Развитие капитализма в России" /1894/ Ленін побудував головним чином на фактах капіталістичного розвитку України /тоді "Юг России"/. Коли, в наслідок мирового договору в Берестю-

Литовським 1918 року, територія України була відділена кордоном від Советської Росії, і в пізніших роках, аж до кінця 1920 року, йшла боротьба за Україну між силами Української Народної Республіки та арміями інтервентів, то провідники більшовицького уряду не раз висловлювалися про вирішальну роль України для майбутнього та для самого існування комуністичної диктатури в Росії. 1919 року була в Москві видана брошура про Україну, під назвою "Там где решается судьба мировой революции".

Автори брошури вважали Україну тим мостом, яким могла пройти комуністична революція до Західної Європи, зокрема на Угорщину, де і відбувся комуністичний переворот під проводом Бели Куня. Сталін мав на увазі в першу чергу Україну, коли писав про вагу володіння "окраїнами" в московській "Правді" 10 жовтня 1920 року:

"Центральна Росія, це вогнище революції, не буде в стані удержатися без допомоги окраїнних територій, багатих на сировину, паливо, як теж на харчові запаси. Відділення окраїнних областей підірвало б революційну силу Центральної Росії".

Виходячи з цього, Сталін був не тільки ворогом державної незалежності народів колишньої царської імперії, але й заклятим супротивником свободи власної батьківщини - Грузії. У відношенні до України Сталін не змінив своєї позиції гострого централізму і поборювання "українського буржуазного націоналізму", як називано в СРСР кожний ухил від ортодоксальної теорії більшовиків, яка вимагає "демократичного централізму". У подіях страшного голоду в Україні 1932/33, який був свідомо викликаний і загострений політикою Сталіна для задушення будь-якої опозиції проти московського централізму, звертає на себе увагу трагічна доля таких українських комуністів, як Микола Скрипник, комісар освіти, та інші, що відважилися висловлювати сумніви щодо правильності і досконалості комуністичної теорії національного питання.

Сталін робив собі рекламу охоронця не російських народів СРСР. У боротьбі проти Троцького у значній мірі позиція Комуністичної Партії Більшовиків України дала перевагу Сталінові і зміцнила його в ролі всевладного генерального секретаря Всесоюз-

ної Комуністичної Партії. Однак, Сталін, коли почув себе досить сильним у Москві, змінив свою попередню тактику "боротьби на два фронти з націоналізмом", у добі індустріалізації і колективізації сільського господарства Сталін визнав за "головну небезпеку" так званий "місцевий шовінізм", розуміючи під цим поняттям кожний вияв національних прагнень серед не російських народів СРСР. Жертвою цієї зміни "національної політики" Сталіна впав М. Скрипник, що заподіяв собі смерть 6 липня 1933 року. Окрім різних теоретичних помилок і практичних недоглядів у здійсненні "національної політики" в Україні, М. Скрипника обвинувачувано, що він хотів йти своїм шляхом у теорії національного питання, що він, як іронічно писала комуністична преса,

"розвинув і поглиблював ленінську теорію національного питання", "підносив ленінську теорію на нову теоретичну височінь", змазуючи роль і значення вождя партії ТОВ.СТАЛІНА 1/.

В. Затонський, наступник Скрипника у Народньому Комісаріаті Освіти України, твердив у своїй промові, вміщеній у харківському "Комуністі" 6 липня 1933 р., що М. Скрипник подав для вищих шкіл в Україні таку програму навчання теорії національного питання: "Трохи Леніна, помірно - Сталіна й надмірно - твори самого М. Скрипника, себто вивчалоя ленінізм і скрипницизм". Такої "єресі", само собою, не міг стерпіти Сталін, який уже мав офіційний титул "вождя партії і світового пролетаріату".

Сталін і російська великодержавність.

Ще Ленін у своєму передсмертному політичному заповіті перестерігав членів комуністичної партії перед зросійщеними комуністами, які часто виявляють більше націоналістичне російське захоплення, як вроджені росіяни. У першу чергу він мав на увазі Сталіна, Орджонікідзе й інших комуністів "іногородців". Від початку 30-х років ми є свідками виразного російського великодержавного курсу в політиці Всесоюзної Комуністичної Партії. Підноситься значення російської культури, мови /"Язык великого народу"/. Під час штучно організованого голоду 1932/33 рр.

страшні втрати мали якраз території населені "іногородцями". Колишній комуніст Александр Вайсберг, який пережив кілька років у Харківській тюрмі, а пізніше був виданий більшовиками Гітлерові в 1940 році, зазначає у своїй книзі ^{2/}, що Кремль мусів, у власнім інтересі, забезпечувати харчуванням людність навколо Москви, щоб серед цього населення не ширилося невдоволення, яке могло б перекинутися і на військові частини.

"Повстання у областях, віддалених від Москви", - пише Вайсберг - "могла зліквідувати пара вірних дивізій, висланих з Москви. Але бунт населення в Москві, піддержаний військом, був би для комуністичної диктатури катастрофальним".

До цього слід додати ще й той факт, що перед війною 1941 року з Німеччиною, і в час війни, і особливо по війні, червоний Кремль узяв курс на російський шовінізм, розгортаючи імперіялістичну та мілітарну традицію часів Московської царської держави і Російської імперії. Тепер Грозний, цар Петро Великий, Суворов, М. Кутузов затемнили ідеологів інтернаціоналізму Маркса й Енгельса у советській пропаганді, призначеній для "внутрішнього вжитку". Забороняється друкувати в ССРСР ті твори Маркса й Енгельса, у яких ці автори критикували імперіялізм московських князів і царів ^{3/}.

Звертає на себе увагу факт, що саме Сталін, походженням своїм не росіянин, взявся культивувати традиції російської великодержавности і "славу русского оружия".

Ця великодержавна лінія не знаходить відсічі. Советські історики правдами й неправдами вишукують у минулому дійсні й фіктивні конфлікти між "англо-американським імперіялізмом" та Царською імперією, яку тепер представляють завжди в дуже вигідному світлі в порівнянні з "імперіялістичними розбійниками" Заходу. Визвольна боротьба і своєрідність культур народів, завойованих і поневолених царською Росією, замовчується, або визнається тепер у ССРСР "реакційною". "Поступове" лише те, що йде у напрямкові російської імперіялістичної експансії. /Знаряддям "англо-турецької інтервенції" визнано Шаміля, агентом шведської інтервенції проголошено "зрадника"-гетьмана Івана Мазепу та всіх історичних діячів України, які боролися за національну незалежність/. Курс русифікації у школах, у пресі і в державних

установах, узятий від року 1933, одночасно позбавив мільйони української людности в РСФСР навчання рідною мовою /Кубань, Казахстан, південні частини Курщини, Вороніжчини, Зелений Клин на Далекому Сході і ін/; у школах і пресі Української Со-ветської Соціалістичної Республіки, згідно з директивами чер-воного Кремлю, відбувається "наближення української мови до мови великого російського братнього народу".

Під велике підозріння підпадає кожний вияв любови україн-ця до Рідного Краю і народу й вважається виявом буржуазного націоналізму. Відомі лише найбільш помітні випадки: як засуд-ження комуніста Володимира Сосюри за "буржуазно-націоналістич-ний ухил" у 1951 році за поезію "Любіть Україну", вміщену у збірнику "Українська Радянська Поезія".

Цю поезію Сосюра написав 1942 року, під час німецької ін-вазії на Україну. Тоді вона не здавалася володарям у Кремлі підозрілою. Однак, за "Декади Українського Мистецтва" 1951 р. у Москві, ця поезія Сосюри була визнана за небезпечну. Те са-ме сталося з лібреттом опери "Богдан Хмельницький", яке напи-сав Олександр Корнійчук разом зі своєю дружиною Вандою Васи-левською. Автори мусіли відповідно "каятися" і переробили ліб-ретто, згідно з новими директивами Кремлю. Одночасно впадає в око у збірнику "Українська Радянська Поезія" злива віршів - славослов"я Москві, зокрема Сталінові. Цим панегірикам мусіли присвятити свої твори такі поети, як Павло Тичина, Максим Риль-ський і інші "дії мінорес". Також у справі зближення мов брат-ніх народів деякі учасники згаданого збірника зробили значні успіхи. Визнана геніяльною праця Сталіна на тему мовознавства, що вийшла у Москві 1951 року ^{4/}, містить у собі, крім загально-відомих трюїзмів про тривалість синтаксичної і лексичної осно-ви мови при всякого роду революціях, та про те, що немає ріж-ниць між мовою "буржуазії" і "пролетаріату" також певні вказів-ки для советської науки, щоб підсилити увагу до мови найбіль-шого народу ССРСР. За війни і в останні роки життя Сталіна ви-являлося помітно бажання зв'язати одноосібну владу в ССРСР з визначними постатями російської історії. Особливо, це помітно у фільмі "Іван Грозний", який був роблений за вказівками Ста-ліна. Цар Іван поданий як суворий і невблаганий, але цю свою

жорстокість він виправдовує потребою оборони держави перед зовнішніми ворогами. Саме цей мотив грає велику роль і в комуністичній пропаганді в ССРСР. Мета цього - страхом перед "імперіялістичним оточенням" примирити людність з потребою тяжких жертв на велитенські озброєння і одночасно висунути на перше й провідне місце російський народ як старшого брата і учителя всіх народів ССРСР: ці народи повинні бути вдячними за добродійства в минулому й у сучасному. Ця глорифікація в останніх роках життя Сталіна набуває нечуваних перед тим розмірів. Одночасно з тим боротьба проти "місцевого буржуазного націоналізму" загострювалася, зокрема в Україні.

Немає сумніву, національне невдоволення в Україні комуністичним режимом тим більше зростало, чим дужче Кремль ставив наголос на перевазі старшого брата та використав боротьбу проти українського "буржуазного націоналізму" для промоування шляху до неприхованої русифікації України. Тим не менш, Сталін цей великодержавний курс і приниження інших /братів/ провадив неухильно і послідовно аж до своєї смерті. Це свідчить про силу того російського націоналізму серед нової керівної верстви - комуністичної бюрократії. Саме прихильності і піддержки цієї бюрократії потребував Сталін і для неї він намагався забезпечити "щасливе і веселе життя".

Відгуки на смерть Сталіна в Україні

Центральний Комітет Комуністичної Партії України, Рада Міністрів Української Советської Соціалістичної Республіки і Президія Верховної Ради УССР послали до Централного Комітету Комуністичної Партії Советського Союзу, Ради Міністрів ССРСР і Президії Верховного Совета ССРСР лист з приводу смерті Сталіна. У листі, між іншим, зазначено:

"Усі перемоги й успіхи Радянської України, яка є невіддільною складовою частиною Радянського Союзу, досягнуто під проводом Центрального Комітету Партії, тов. Сталіна. Разом з Леніном т. Сталін створив Українську Радянську Соціалістичну Державу ... Здійснилися вікові мрії українського народу про воз"єднання всіх українських земель. Разом з усіма народами нашої Батьківщини український народ іде до нових перемог комуністичного будівництва" 5/

Цей мотив про "Українську Радянську Соціалістичну Державу" і про "воз"єднання всіх українських земель" все частіше повторювано у советській пресі, при чім у дальшому "воз"єднання усіх українських земель" тлумачено як передумову для "воз"єднання України з Росією".

Перший секретар Комуністичної Партії України Леонід Мельников у статті, вміщеній у московській "Правді" 19 березня 1953, "Высокое звание члена коммунистической партии" згадує ім'я Сталіна:

"Під проводом тов. Сталіна партія розгромила троцькістів, бухарінців, націоналістів усякої масти й інших ворогів ...

Далі секретар КПУ висловив пророцтво, яке не виправдалося:

"Розгромивши цих ворогів, партія тим самим своєчасно знищила всяку можливість появи у СРСР п'ятої колони".

Незабаром сам ЦК КПСС визнав, що в його рядах засідав "ворог народу", Лаврентій Берія ... Як і в советській пресі взагалі, преса советської України почала згадувати ім'я Сталіна значно рідше, після його смерті. Також при імені Сталіна рідко вживають панегіричні епитети. У цьому прикладом для преси советської України була преса московська.

Політика комуністів України знаходить час від часу оцінку в московській пресі. Наприклад, "Правда" похвально цитує "Радянську Україну", в якій провадиться пропаганда дружби народів. Ця дружба народів виявляється у соціалістичнім змаганні робітників Донецького та Кузнецького басейнів, у змаганні текстильних робітників Ленінграду, Харкова, Чернівців, у постачанні Естонії врубівими машинами, електровозами, екскаваторами з України і т.д. На Кахівській гідроелектричній споруді працюють робітники 25 націй ... Учені України та письменники співпрацюють з науковцями і робітниками Грузії, Білорусії, Москви, Ленінграду ... Український народ досягнув перемог у боротьбі з усякими ворогами, в тім числі також з "українськими буржуазними націоналістами". Однак, тут перемога не повна. Бо в "Наукових Записках Київського Педагогічного Інституту" знайшлися "буржуазно-націоналістичні перекручення" в оцінці Т. Шевченка,

І. Котляревського, М. Коцюбинського та інших. Як винуватців цього "ухилу" названо прізвиська: І.Пильчук і П. Волинський.

Визначною подією в Україні після смерті Сталіна було звільнення першого секретаря КПУ Леоніда Мельнікова й заміна його комуністом українського роду А. Кириченком. Пленум ЦК КПУ у Києві 12 червня 1953 р. подав до преси таке повідомлення:

"Пленум визнав незадовільним керування ЦК КПУ у країні і Ради Міністрів УРСР західними областями України. Пленум зазначив, що Бюро ЦК і секретар ЦК КПУ т. Мельніков у своїй практичній роботі допустив перекручення ленінсько-сталінської національної політики нашої партії, що виявилася у шкідливій практиці висунення на керівну партійну роботу в західних областях України переважно робітників із інших областей УРСР, а також у фактичному переведенні навчання в західно-українських ВУЗ-ах на російську мову. Пленум розкрив важкі помилки в справі організаційно-господарського зміцнення колгоспів у західних областях України. Пленум ЦК КПУ визначив практичні заходи для підсилення політичної роботи, послідовного здійснення ленінсько-сталінської національної політики, усунення хиб у керуванні господарським і культурним будівництвом. Пленум ЦК КПУ прийняв організаційні постанови. Пленум усунув з посади першого секретаря і вивів із складу Бюро ЦК КПУ т. Мельнікова Л.Г., що не забезпечив керівництва й допустив грубі помилки в справі добору кадрів і здійснення національної політики партії. Пленум вибрав першим секретарем ЦК КПУ т. Кириченка А.І., звільнивши його від обов'язків другого секретаря ЦК КПУ. Пленум вибрав членом бюро ЦК КПУ першого заступника голови Ради Міністрів УРСР т. Корнійчука А.Є" 6/

Цю постанову ЦК КПУ можна назвати історичною, як не по суті, то по її формі. Це вдруге в історії комуністичної влади в Україні так виразно засуджено політику русифікації України комуністичним апаратом. Такий перший засуд був в 1919 році супроти уряду Української Советської Республіки, на чолі з Християном Раковським. Після відступу російської червоної армії із України в серпні-вересні 1919 року "уряд України" Хр. Раковського був розформований. Хр. Раковському і цілому провідові комуністів в Україні Москва закидала тоді неправильну національну політику. За "ери Сталіна", хоч і бували деколи обвинувачення супроти деяких комуністів за "великодержавний шовінізм", од-

нак, Сталін, як генеральний секретар ВКП, не брав цих обвинувачень серйозно і великодержавні шовіністи лишалися на своїх посадах. Леоніда Мельнікова звільнено за "перекручування лєнінсько-сталінської національної політики". Постанова Пленуму ЦК КПУ дещо затушовує перекручування, яких допустився Мельніков. Наприклад, твердження, мовляв, вина Мельнікова була в тім, що він посилав на керівну партійну і советську роботу в Західній Україні "переважно робітників із інших областей УРСР", ніяк не в'яжеться з переведенням "навчання в західно-українських ВУЗ-ах на російську мову" бо коли б із східних областей України посилено на працю в Західній Україні комуністів-українців, то трудно було б сподіватися, щоб вони заводили в західних областях русифікацію. Очевидно Мельніков посилав у Західну Україну на відповідальні посади комуністів-росіян, і це могло викликати невдоволення у тих областях, як і між українцями-комуністами взагалі.

Історичною можна назвати цю постанову Пленуму ЦК КПУ ще й з іншої причини: відомо, що від початку, коли створено Комуністичну Партію /більшевиків/ України, українець-комуніст ніколи не був генеральним секретарем цієї партії. У цій ролі бували різні "варяги", включно з Молотовим і Кагановичем. Постанова з 12 червня 1953 року розриває ланцюг кількадесятирічної сталінської традиції. Маємо підстави твердити, що коли б Сталін жив, то не було б змін у проводі КПУ, та ще під таким сенсаційним закидом, як "русифікація".

Справа Лаврентія Берії і Україна

Пленум ЦК КПУ в новому складі відбув своє засідання 1 липня 1953 р. На пленумі звітували заступник голови Ради Міністрів УРСР Н. Кальченко і голова Ради Міністрів Д. Коротченко. Н. Кальченко подав оптимістичну картину сільського господарства в Україні:

"Плян засіву перевиконано. Значно розширено засівну площу пшениці, буряка, льону, картоплі, городини і кормових трав".

Д. Коротченко заявив, що неухильно поліпшується матеріальний і культурний добробут трудової людности Советської України 7/.

"Правда" на початку липня 1953 р. у статті "У знак братньої дружби" натякає, що виступи українського драматичного театру у Ленінграді мали підготувати ґрунт для святкування 300-річчя Переяславського договору:

"Наші гастролі в Ленінграді - це одно із свідoctв нерушимої дружби російського і українського народів".

Слідом за московською пресою і за прикладом "народнього гніву", що виявився усюди в ССРСР, в Україні також почалася хвиля протестаційних мітингів і резолюцій проти новонайденого "ворога народу" Берії. Повідомлення про арешт Л.Берії від імени Пленуму ЦК КПСС у Москві містить у собі твердження:

"Різними криводушними способами Л.Берія намагався підірвати дружбу народів ССРСР... посіяти розбрат між народами ССРСР, активізувати буржуазно-націоналістичні елементи в союзних республіках" 8/.

Передова стаття "Правди" розвиває цю тему далі:

"Під фальшивим прикриттям боротьби з порушенням національної політики партії він пробував посіяти розбрат і ворожнечу між народами ССРСР, активізувати буржуазно-націоналістичні елементи в союзних республіках".

Передова "Правди" цитує слова віце-президента Академії Наук України Семененка, які він сказав на об'єднанім засіданні Київського Обласного Комітету і Міського Комітету КПУ:

"Ворог народа Л.Берія робив замах на саме святе-святих - на дружбу советських народів, створену довголітньою працею нашої великої партії".

Цитата з промови Семененка займає значну частину передової статті "Правда":

" Дружба народів - це основа нашої многонаціональної советської держави ... І звироднілий ворог спрямував своє жало на цю ділянку. Ніколи і нікому не вдасться порушити ве-

лику справу дружби народів. Скоро вивершиться знаменна дата - трьохсотріччя воз"єднання українського народу з великим російським народом. Наш нарід ніколи не забуде братньої допомоги великого російського народу і надалі буде зміцнювати дружбу з ним і іншими народами нашої країни" 9/.

Кидається у вічі, що повідомлення про об"єднання пленум Київського Обкому і Міському КПУ, разом з партійним активом Києва, вміщено у "Правді" на першому місці, перед усіма іншими повідомленнями про подібні сходи по містах ССРСР^{10/}. Очевидно, тому, як реагували партійці КПУ на усунення Л. Берії, в Кремлі надавали великої ваги, і це "Правда" хотіла відзначити. "Вибухи народнього гніву" в інших республіках ССРСР проти Л. Берії були опубліковані пізніше. Натомість, про Київський пленум навіть зазначено, що в ньому брали участь коло 1200 партійців. "Правда" наводить повний текст резолюції - протесту київського пленуму в справі Л. Берії, який визначається добірними пейоративними епітетами на адресу новоявленого "ворога народу".

"Звироднілий і найпідліший, тричі проклятий Берія, пробував ... посіяти ворожнечу між нашими народами. Український народ, який завдяки цій дружбі здійснив вікову мрію про воз"єднання своїх земель, створив свою національну державу, досягнув небачених успіхів у господарському і культурнім розвитку, нікому не дозволить порушити священну дружбу з великим російським народом і іншими народами ССРСР".

У тій таки резолюції Пленуму згадано також про недоліки в "ідейному гартуванні провідних кадрів"...

"Ще недостатньо ведеться пропаганда ідей советського патріотизму, лєнінсько-сталінської дружби народів".

Кремль міг бути задоволений київською резолюцією. Комуністи України показали, з одного боку, повну льояльність супроти тої групи, що перемогла в боротьбі за спадщину Сталіна, і, з другого боку, пообіцяли ще дужче зміцнити дружбу народів. Також у "Правді" з 12 липня 1953 р. "гнів народу" з України знаходить собі визначне місце. Пленум Львівського Обкому і Місь-

кому КПУ вислухав промову лектора Львівського Політехнічного Інституту, члена партії Лящука:

"Немає міри нашому гніву, немає міри нашому призи́рству до підлого виро́дка людського роду, який обманним способом проліз до проводу і готував усім нам ярмо на шію". Берія, - як казав Лящук, - щоб полегшити здійснення свого ганебного завдання криводушними заходами хотів вбити клин між народами нашої країни. Але трудящі західних областей України знають, що своє щастя, свою свободу, своє радісне життя вони завдячують великому російському народові. Тільки з його допомогою і підтримкою, під мудрим проводом комуністичної партії, український народ зміг воз"єдинитися в єдиній родині".

У промові Штокала, члена Академії Наук УРСР, на Львівському пленумі з великою "експресією" повторено той самий мотив про заміри "ворога народу" - Берії :

"Український народ клеймить ганьбою огидного провокатора, підлого дволичника, буржуазного виро́дка Берію. Цей виро́док, лакей чужоземного капіталу ... пробував посварити український і російський народи ..."

"Правда" вмістила також звідомлення про "народний гнів" проти Л. Берії із Харкова, Дніпропетровського, Умані, Білої Церкви та інших міст України. Протестаційні мітинги проти Л. Берії відбулися на різних промислових підприємствах по містах і селах, у колгоспах і т.д., з участю визначних осіб КПУ і уряду УРСР. Наприклад, на зібранні колективу заводу "Большевик" у Києві промовляв 11 липня А. Кириченко, новий секретар КПУ; на київському заводі мотоциклів мав промову М. Гречуха, голова Президії Верховної Ради УРСР. Робітник Калиниченко на заводі мотоциклів сказав під час віча про наміри Л. Берії:

"Цей звироднілий зрадник намагався підірвати дружбу советських народів, посіяти між нами ворожнечу" 11/.

Протестаційні віча відбулися також у наукових установах; а у Києві улаштовано 14 липня 1953 р. "сходина вчених". Промовляли - Кас"яненко, член Академії Наук УРСР, і Юрк, доктор геолого-мінералогічних наук. І в цих промовах той самий мотив "дружби народів" грає домінуючу роль:

"Зрадник, пройдисвіт і відступник Л. Берія хотів похитнути основу основ нашої держави- вічну і непорушну дружбу між народами. Під фальшивим прикриттям боротьби з порушеннями національної політики партії цей агент ... намагався посіяти розбрат між народами ССРСР, активізувати буржуазно-націоналістичні елементи в союзних республіках" 12/.

895-

Колекція цих цитат могла б бути збільшена, але вже з наведених витягів із советської преси ясно, що в Кремлі національна проблема при усуненні Л. Берії грала велику роль. Можна думати, що Л. Берія хотів спертися на національну опозицію між комуністами не російських республік ССРСР, як це зробив свого часу Сталін у боротьбі проти Троцького. Цікаво, що Л. Берія, на місце міністра внутрішніх справ в Україні Строкача, призначив був свою людину - Мешика. Мешик був арештований разом з ним, разом засуджений і з Л. Берією покараний смертю. Супроти цієї гри Л. Берії з "національними комуністами" Кремль сперся на російську стихію, що панує в КПСС. Що це так, переконує нас невпинно повторення обвинувачення проти Л. Берії, мовляв, він сіяв ворожнечу між народами ССРСР і потурав "буржуазним націоналістам". Ніхто не може тлумачити цього обвинувачення, мовляв, Л. Берія потурав російським "буржуазним націоналістам", бо таке обвинувачення не викликало б гніву чи упередження проти Л. Берії серед росіян, а, навпаки, могло б зробити його популярним. Отже, мова йде про "буржуазних націоналістів" народів не російських. Деякі натяки про "ідеологію" Л. Берії перед його катастрофою можна знайти в його промові 7 листопада 1951 року по радіо, на роковини большевицького перевороту, і на 19 з'їзді КПСС, де він підкреслив, що в ССРСР уже "немає народів відсталих".

Інша група "діядохів" - Маленков, В. Молотов, тощо, з'умили правильно оцінити ситуацію і висунули проти Л. Берії найтяжче обвинувачення: намір зруйнувати ССРСР, допомогти "буржуазним націоналістам" відірвати свої країни від советської держави. Цей аргумент проти Л. Берії був вирішальним у боротьбі за владу.

Лишається теоретичне питання: що було б, якби Л. Берія став у ролі диктатора на місці Сталіна? Чи захотів би він ослабити

централізм ССРСР, чи допустив би він більшу волю руху для "націоналів"? Уважаємо, що такий радикальний поворот у політиці кожного володаря Кремлю зовсім неправдоподібний.

Пресою і школою та усною пропагандою Кремль розпалює серед росіян націоналізм, навіть месіанізм /"Передовий народ у світі"/.

Усунувши Л. Берію за потурання "буржуазним націоналістам", Кремль не зробив змін у проводі Комуністичної Партії України. А. Кириченко лишився й надалі першим секретарем КПУ. Це показує, що Кремль вирішив зробити деякі формальні уступки комуністам України, незалежно від Л. Берії, без усякого впливу його гаданих плянів використати "буржуазний націоналізм" для державного перевороту. Очевидно, комуністичний "всенародній" протест в Україні проти "ворога народу" Л. Берії належно оцінили переможці у Кремлю.

Для проводу Комуністичної Партії України була добра нагода ще раз колективно засвідчити свою непохитну вірність до володарів Кремлю і відмежуватися від усякого "буржуазного націоналізму", яким був затаврований Л. Берія. Це сталося на сесії Верховного Совету ССРСР у Москві в серпні 1953 р., український депутат до Верховного Совету, поет Павло Тичина у своїй промові 6 серпня заявив, що "Советська Україна, це складова і невіддільна частина Советського Союзу, в єдиній родині советських народів" ^{13/}. У своїй промові Павло Тичина похвалився культурними досягненнями України під советською владою: в Україні, казав він, було у 1953 році до 30 000 шкіл, шість мільйонів школярів, 4200 шкіл робітничої і селянської молоді з 300 000 учнів. При цім він вніс пропозицію "обговорити в уряді /очевидно, в уряді ССРСР, П.Ф./ питання про створення на Україні Академії Педагогічних Наук", а також - Академії Мистецтв України. З цієї пропозиції видно, що фрази про "Українську Національну Державу", поширені в пропаганді Кремлю, далеко не відповідають фактичному стану: "незалежна" УССР не має права створювати ні шкіл, ні наукових установ без дозволу Кремлю. До речі, Українська Академія Мистецтв, що була створена в Києві після революції 1917 року, з участю таких визначних мистців, як Юрій Нарбут, К.

Маневич, О. Мурашко, С. Кричевський, Василь Кричевський, Михайло Бойчук і ін. була зліквідована комуністичною владою. У тому самому числі "Правди", де опубліковано промову П.Тичини, вміщено на першій сторінці статтю українського поета М.Рильського "В одній родині". Ця стаття присвячена тій самій дружбі народів, і автор, так, як і П. Тичина в своїй цитованій промові, нагадує про "незабутню дату" - 300-річчя Переяславського договору гетьмана України Богдана Хмельницького з послами царя Московського Олексія Михайловича, що сталась у 1654 році. Хоч ювілей 300-річчя Переяславського договору пляновано ще за життя Сталіна, дату цю використали вже переможці над Л. Берією. Вони хотіли показати, що "дружба народів", яку ніби хотів своїми інтригами знищити цей "ворог народу", має історичну давність, і що комуністична влада тільки розгортає далі цю дружбу, зокрема між Україною і Росією. Таке було завдання ювілею Переяслава, і треба зазначити, що цей ювілей зорганізовано дуже вміло, так в Україні, як і в інших республіках ССРСР та в країнах сателітських.

Політичне використання Переяславського ювілею

Святкування 300-річчя Переяславського договору відбувалося протягом 1954 року в ССРСР і особливо в Україні з великою урочистістю. Для цього пущено в рух величезну пропагандивну машину - партії, урядові установи, наукові й освітні інституції, пресу, мистецтво. Постанова Кремлю була - зробити цей ювілей "всенароднім". Для "ідеологічного" й "наукового" обґрунтування ювілею Переяславського договору, советська пропаганда вибрала тільки ті моменти, які говорили в користь злуки України з Московщиною-Росією, і, навпаки, замовчувала голоси тих учених істориків і діячів культури взагалі, які інакше розцінювали Переяславський договір. Звичайно, насамперед советська пропаганда використала цитати із писань і тверджень Леніна для виправдання Переяславського договору, хоч сам Ленін свого часу називав інкорпорацію України Російською Імперією "анексією".

"При єдиній дії пролетарів великоросійських і українських вільна Україна м о ж л и в а, без такої єдності про неї не може бути й мови", -

ці слова Леніна з р. 1919, коли червона армія намагалася захопити Україну, дуже часто повторюються на сторінках комуністичної преси під час "ювілейного року" 1954. Крім Леніна, для виправдання Переяслава комуністична пропаганда використовує також авторитет літературного критика Вісаріона Белінського.

"Злившия навіки з єдинокровною їй Росією, Малоросія відчинила собі двері цивілізації, освіти, мистецтва, науки".

Хоч славний російський критик виявив цими словами свою повну неознайомленість з історичними фактами, бо саме, це Україна дала свої кадри освічених людей для європеїзації Московського царства в 17 і 18 сторіччя, советська пропаганда не звертає на це уваги: треба показати, що Росія - Московщина споконвіку була для України "старшим братом і учителем", отже, народом мудрішим, культурнішим, поступовішим. Тому при нагоді ювілею Переяслава советська пропаганда всіма мовами Советського Союзу, не зважаючи на факти, підкреслює залежність України від Росії.

Комічно звучить, коли московська "Правда" пише про небувалий вплив письменника Максима Горького на українця Івана Франка:

"Його творчість впливала на розвиток могутнього таланту Івана Франка"^{14/}.

Між тим "Бориславські Оповідання" та інші ^{15/} твори на теми з життя робітників у нафтовому промисловому районі Дрогобича, в Галичині, написав Іван Франко далеко раніше "пролетарських" творів М. Горького ^{16/}. Советська пропаганда до фактів пошани не має.

Ювілей Переяслава не міг відбутися у повнім розмаху в місяці січні /дата Переяславського трактату - 18 січня/, з причин кліматичних, і головні урочистості перенесено на місяць травень. Однак, за той час для ювілейного свята зроблено величезну підготовку. Як свідчить советська преса, підготовка до ювілею Пере-

яслава йшла невпинно ще й перед смертю Сталіна. Саме для ювілею Переяслава мусіли переробляти лібретто і музику опери "Богдан Хмельницький" протягом двох років^{17/}. У лібретто вставлені слова для ролі Богдана Хмельницького, зовсім у "програмовім" дусі, визначеному Центральним Комітетом КПСС, наприклад:

"Русский народ - он наш брат,
Ведь с ним же единой мы матери дети,
Ведь сила в единстве и братстве святом!"

Письменник із Західної України Любомир Дмитерко зв'язує роковини Жовтневої Революції з ювілеєм Переяслава:

"Наближається знаменна дата в житті українського народу - 300-річчя воз'єднання України з братньою Росією ... У непорушній дружбі, братстві і єдності з російським народом український народ створив свою советську державу, з'єдинив знову всі свої землі. Національна гордість кожного українця - славний 300-літній шлях життя, праці і боротьби плече в плече з російським народом" 18/.

Другий західній українець, народний артист СРСР Маріян Крушельницький, теж підкреслює вагу Переяславських роковин для України і Росії. У новорічній статті він писав у "Правді" так:

"Український народ зустрів новий рік з особливим душевним хвилюванням. До Советської України в ці дні з любов'ю і дружньою увагою звертаються погляди всього советського народу. Наше національне свято - 300-річчя воз'єднання України з Росією - свято всіх народів-братів ... У глибині віків зародилася дружба Українського народу з його братом і захисником - великим російським народом ... Іван Франко з довір'ям і надією направляв свій погляд на Москву ... Ніщо не могло заглушити любови трудящих Західної України до Москви: ні політичний терор, ні підла провокаторська діяльність українських буржуазних націоналістів ... У братній родині советських народів при допомозі великого російського народу здійснилися мрії українського народу про воз'єднання усіх українських земель в єдиній національній державі" 19/.

Зовсім офіційного характеру справі ювілею Переяслава надала постанова ЦК КПСС, разом з Радою Міністрів і Президією Вер-

ховного Совету ССРСР, з 9 грудня 1953. Ця постанова була опублікована на видному місці і відмінним друком у всій пресі ССРСР усіма мовами. Разом з оголошеними в советській пресі "Тезами про 300-річчя воз"єднання України з Росією", ухваленими Центральним Комітетом КПСС 12 січня 1954 р., ця постанова творить ідеологічно-історичну і політичну основу для святкування Ювілею Переяслава в ССРСР. ЦК КПСС, наприклад, узявся авторитетно вирішити всі складні проблеми, зв"язані з історією та науковою інтерпретацією Переяславського договору, його підготовкою і наслідками для обох країн - України і Московщини - Росії. ЦК КПСС розрубав цей "Гордіїв вузол" політичним мечем, безапеляційно: кожний громадянин Советського Союзу, що виявив би свою незгоду або сумнів щодо Постанови і Тез ЦК КПСС у справі Переяславського договору, виконає політичний злочин. ЦК КПСС аподиктично прийняв як безсумнівну гіпотезу, поширювану в школах Російської імперії, про "пра-руську народність, із якої, мовляв, пізніше витворилися три східньо-слов"янські народи: українці, росіяни і білоруси. У Постанові з 9 грудня 1953 р. читаємо:

"Український народ, що вийшов із одного ко-реня давньоруської народности, зв"язаний з російським народом єдністю походження, близькістю і спільністю усього історичного розвитку, постійно прямував до об"єднання з братнім російським народом".

Револуція українського народу проти Польщі р. 1648, під проводом гетьмана Богдана Хмельницького, мала за ціль, згідно з постановою ЦК КПСС, "воз"єднання України з Росією". Мовляв, Україна в боротьбі проти Польщі мала підтримку й допомогу "народних мас Росії". Переяславська Рада 1654 р. зв"язала українців "з єдинокровним братнім російським народом", і цим український народ зберіг себе як націю. Мимоходом згадує Постанова про царську політику національного поневолення українців, але зараз затушовує це реченням, мовляв, "найкращі сини російського народу визнавали право України на національну незалежність" Вороги "двох великих братніх народів" - це російські та українські поміщики і буржуазія, та "великодержавні шовіністи і українські націоналісти". "Великодержавних шовіністів" Постано

ва згадує згідно з заведеним ритуалом, бо в дальшому вся вина за буржуазно-націоналістичні перекручування історичного значення Переяславського договору падає на буржуазних націоналістів /українських/, які пробували знищити нерозривний союз України з Росією. Як буржуазного націоналіста советська преса перед і у 1954 році часто згадує історика України Михайла Грушевського. Треба особливо відзначити те місце Постанови, в яким сказано, що Переяславська Рада і як її пізніший наслідок - інкорпорація України в Російській імперії, мали величезне прогресивне значіння для господарського, політичного і культурного розвитку українського і російського народів. Бо, так логічно випливає із Постанов, воз"єднання України з Росією дало можливість розвинутися найреволюційнішому в світі російському пролетаріатові та комуністичній партії, а ця партія повела Росію і Україну до соціалізму. При цьому український народ створив свою національну державу і, завдяки ленінсько-сталінській національній політиці, об"єднав усі українські землі в Українській Советській Соціалістичній Державі. Отже, ця логічна конструкція Постанов ЦК КПСС з 9 грудня 1953 р. вже до того висновку, мовляв, українці не дарма переносили неволю і денационалізацію під владою царів, то була необхідна передумова для пізнішої перемоги соціалізму в Україні і розквіту українського національного життя ...

Згідно з директивами Кремлю, 7 січня створено в Києві "Урядовий комітет для підготовки і проведення святкування 300-річчя воз"єднання України з Росією". Головою став А. Кириченко, заступниками - Д. Коротченко, та Н. Подгорний.

"Тези про 300-річчя воз"єднання України з Росією", оповіщені 12 січня 1954 р. як офіційний документ ЦК КПСС, широко розгортають ідеї, висловлені в Постанові з 9 грудня 1954 р. Тут знов підкреслено як догмат - походження українців, білорусів і великоросіян із єдиного кореня:

"Російський, український і білоруський народи ведуть своє походження із єдиного кореня - давньо-руської народности, яка створила давньо-руську державу - Київську Русь ... Поступово із єдиної давньо-руської народности створилися три братські народности - російська, українська і білоруська".

Тези ЦК КПСС не оминули згадати також і Тараса Шевченка, якому приписують прихильність до Росії, хоч нею, як відомо, найбільший українській поет не "грішив". У тезах сказано, мовляв, Т. Шевченко "шлях до визволення українського народу бачив насамперед у революційному об'єднанні всіх слов'янських народів з російським народом". Згідно з тезами, український народ найбільше терпів під польським феодальним режимом: "Захопивши українські землі, польські феодали-магнати і шляхта завели на Україні найтяжче, нелюдське кріпацьке гноблення".

Тези минають, як ніколи не бували, відомі кожному історикові факти, що, власне, в Надніпрянській Україні, яка в першу чергу збунтувалася проти польської феодальної анархії під проводом Хмельницького, "послушенство" /панщина/ було тільки в початках, бо тому перешкодою було загальне озброєння людности, яка не хотіла терпіти ніяких "виміслів". Цікаво, що Тези, називаючи панування шляхти в Польщі нелюдським, зовсім не згадують жорстокого кріпацького, просто рабського режиму, в якому жило селянство в Московському царстві в часах Переяславського договору і в пізніших сторіччях, і що ця московська "жесточ" поширилася у 18 віці і на "воз'єднану" Україну. Зовсім за традицією царського режиму подають у тезах оцінку діяльності і політичних плянів українського гетьмана Ів. Мазепи:

"1709 року російська армія, в якій склад входили українські частини, розгромила під Полтавою шведських загарбників. Український народ однодушно виступив проти підлого зрадника, єзуїтського вихованця-гетьмана Ів.Мазепи, що пробував з допомогою шведських і польських загарбників відірвати Україну від Росії і відновити ненависне чужоземне ярмо".

Нема й згадки в Тезах про те, що з гетьманом Ів. Мазепою пішли проти московського царя як козаки городові, так і ціле Військо Запорозьке, на чолі з кошовим Костем Гордієнком. Ні слова немає у Тезах про масовий терор, який учинило московське військо в Україні проти української людности в Батурині, Глухові, Лебедині та інших містах. За царського режиму українські історики могли описувати правдиво, згідно з історичними документами, наміри гетьмана Ів. Мазепи - визволити Україну з "московсь-

кої залізної неволі" /вираз гетьмана Івана Виговського, наступника гетьмана Б. Хмельницького/. Навіть російський поет А. Пушкін, зовсім неприхильний до Ів. Мазепи, інтуїцією дійсного мистця, мусів визнати патріотичні мотиви Мазепи, якому вкладає в уста такі слова:

"Самостоятельной державой
Украине быть давно пора" ...

Тільки ЦК КПСС, який дбає за визволення усіх народів світу від імперіялізму, приписав Ів. Мазепі намір віддати український народ під шведське й польське панування ...

Так само трактують Тези також уряд Української Народної Республіки, що діяв в рр. 1917-20 в Україні.

"Контрреволюційні націоналістичні "уряди"
- Центральна Рада, Директорія і ін., на чолі з плаченими агентами чужоземного імперіялізму такими, як М. Грушевський, В. Винниченко і С. Петлюра, які прагнули повернути владу поміщиків і капіталістів, а також зміцнити панування кулаків, продавали Україну з її народом і всіми природними багатствами гуртом і нароздріб західньо-європейським хижакам".

Засуджуючи злі заміри "західньо-європейських хижаків", Кремль зовсім інакше трактує царський режим:

"Не зважаючи на те, що на чолі Росії тоді стояли цар і поміщики, воз"єднання України з Росією мало величезне прогресивне значення для дальшого політичного, економічного і культурного розвитку українського і російського народів" 20/.

Цим Кремль видав заднім числом відпущення для царського режиму, з його імперіялізмом і реакційністю. Отже, згідно з виробленою в Кремлю політичною концепцією, українському народові ніколи не грозив і не грозить російський імперіялізм. Небезпека для України - тільки в іншому, не російському світі. Український советський поет Микола Бажан вважає за небезпеку для України "купку українських націоналістів, що притулилися тепер під крильцем своїх нових американських господарів" 21/.

"Націоналістами" або частіше "буржуазними націоналістами" називає советська преса не партію, що має назву "Організація

Українських Націоналістів" /ОУН/, а загалом усіх українців, що бажають незалежності для свого народу.

Авторам Тез і співробітникам советської преси бракує доказового матеріалу для виправдання тверджень про добровільне підпорядкування України московському цареві. Тому советська преса фальшує українські історичні думи з доби Богдана Хмельницького, коли був заключений Переяславський договір. Таку думу містить "Правда" 17.І.1954 :

"Ой, Хмельницький Богдане, гетьмане,
добрий розум тобі дався,
що короля і султана ти відцурався
та з Москвою навіки об'єднався..."

Історики советської України видали 3 томи документів "Воз'єднання України з Росією", а також "Історію Української РСР" /автори - А. Касименко, В. Дядиченко, Ф. Лось, Ф. Шевченко, Ф. Ястребов, Київ, 1953 р./. Так в "Історії", як і в документах до воз'єднання замовчено ті матеріали, які вказують на боротьбу українського народу проти московського поневолення, вже з перших років після Переяславського договору. Советські історики послідовно вживають анахронічної назви "Росія" для означення Московського царства /Московское государство/, як зваляся ця країна в 17 сторіччя. Після Переяславського договору назва "Мала Росія" появилася у титулі царя Олексія Михайловича : "Государь и Царь Великія и Малыя Россіи". Після прилучення частини Білої Русі до Московського царства в титулі появилася третя частина - "и Белья Россіи". Друге, на що треба звернути увагу, - це вживання слова "воз'єднання". У російській офіційній літературі доби царської імперії писалося про прилучення /"Присоединение Малороссии"/. Терміну "Возсоединение" ужив, чи не вперше, український історик і поет Пантелеймон Куліш /помер 1898 р./ у своїй праці "Історія возсоединенія Русі" та в "Матеріялах до історії возсоединенія Русі". П. Куліш був людиною екстравагантною і часто поклонявся тому, що палив перед тим. Він написав свою працю в більш цареславному дусі, як навіть писали самі російські історики. Тепер цю назву "воз'єднання" злюбила офіційна советська пропаганда. Ця назва відповідає історич-

ної гіпотезі ЦК КПСС про "Київську Русь", як спільну державу трьох народів, українського, російського і білоруського, що, мовляв, вийшли з одного кореня. У цій однокорінності і єдинокровності, урядово тепер проголошеній, видно тенденцію створити свого роду расовий міт, всупереч науці антропології, етнографії та історичній правді. Навіть найбільші російські центральні між істориками з доби царату не відважувалися твердити, що Україна після Переяславського договору стала відразу частиною Московської держави. Відомо ж бо, що тільки року 1764 скасовано окремий український автономний уряд на чолі з гетьманом, а перед тим кожний гетьман відновляв договір України з царем.

Советські історики далеко "сміливіші" в поводженні з історичними фактами. Так, советський історик, проф. Н. Смірнов у рецензії на книгу документів про "воз"єднання" пише, що "Україна на чолі з Богданом Хмельницьким прийнята була в склад Росії". Той таки автор у своїй статті зазначає, мовляв, "Богдан Хмельницький /на Переяславській Раді, П.Ф./ закликав вступити в склад Росії".

Тези ЦК КПСС, советська пропаганда й історична наука однозгідно висуваять твердження, мовляв, Україні в 17 сторіччі не було іншого виходу, як тільки воз"єднатися з Москвою. Цитований історик Н. Смірнов зазначає про обставини, які повели до Переяславського договору.

"Визволення українського народу від гноблення шляхетської Польщі і воз"єднання України з Росією були історичною необхідністю, корінним питанням національного існування українського народу".

Ця теза була уживана в історіографії і в школах царської Росії. Але вона немає реальних підстав. Козацько-селянська революція 1648 року зазнала поразки в Західній Україні, а договором між царем московським і королем польським Україну розділено між цими державами на сфері впливу, по лінії Дніпра /1667 р./. Однак українська національність не загинула під польською владою, як не загинула українська народність навіть за Карпатами, під кількасотрічним пануванням угорським. Патріоти незалежного чеського королівства мали тяжку поразку на Бі-

лій Горі 1620 р., але чеська нація пережила й найтяжчу добу і відродилася в 19 сторіччі. Тотальне народовбивство, як метода вирішення національних проблем, належить до досягнень лише комунізму : попередні варварські сторіччя не вміли вживати цієї методи так успішно. Масове винищування людей, яких доводилося запрошувати на оселення здалека, не було навіть в економічному інтересі шляхетського режиму.

Ювілей 300-річчя Переяслава з волі Кремлю зроблено "святом усіх народів ССРСР". Про це говорив м.ін. міністер В. Молотов перед своїми виборцями до Верховного Совету 11 березня 1954 :

"... У старі часи ніхто й не ставив питання про те, щоб широко, з участю народних мас, відзначити 100-річчя, 200-річчя або іншу дату воз'єднання України з Росією. Тоді, в умовах насильної русифікації України, таке питання не виникало. В умовах соціалістичної советської держави ми відзначаємо в цім році воз'єднання України з Росією не тільки як національне свято українського і російського народів, але як великий правник усіх народів Советського Союзу" 22/.

У словах В. Молотова можна бачити різницю між політичною оцінкою роковин Переяслава, що його давав царський режим і режим комуністичний. Суть диференції у тому, що царська влада не хотіла розбуджувати споминів про Переяслав, бо це могло б викликати серед українців жаль за втраченою свободою. Адаже ж царський режим не був тоталітарний, і не міг заборонити писати про факти з історії України, хоч би й російською мовою. Тепер тоталітарний режим є в стані продиктувати всьому населенню ССРСР свої ідеї і нав'язати свої безпідставні твердження, без страху, що хтось наважиться критикувати урядову пропаганду. Це дало можливість большевикам зробити ювілей Переяслава не тільки "святом усіх народів ССРСР", але поширити ювілейні святкування і на країни-сателіти. Секретар ЦК КПСС Нікіта Хрущов присвятив увагу в своїй промові на з'їзді Польської Комуністичної Партії у Варшаві 11 березня 1954 р. революції України проти Польщі в 1648 р. і Переяславському договору :

"У 1954 році народи Советського Союзу відзначають 300-річчя визначної історичної події - воз'єднання України з Росією. Боротьба українського народу за свою незалежність проти польської шляхти знаходила

гаряче співчуття польського селянства, що терпіло під гнобленням польських феодалів... Визвольна війна українського народу створила сприятливі умови для збройної боротьби польських селян проти своїх гнобителів - поміщиків і магнатів".

Хрущов зфальшував у своїй промові на з'їзді польських комуністів слова Т. Шевченка, із його поезії "Ляхам". Хрущов сказав, що Шевченко ніби писав, що "польські магнати і українські поміщики сіяли розбрат між польським і українським братніми народами" ^{23/}. У поезії Шевченка нічого нема про "українських поміщиків".

Преса країн-сателітів ССРСР відзначила різними статтями дату Переяслава. Делегація польських учених відвідала Київ і передала Українській Академії Наук більше 2500 фотокопій цінних історичних документів, що вивчають "героїчну визвольну боротьбу українського народу під проводом Богдана Хмельницького за свою незалежність і за воз'єднання з братським російським народом" ^{24/}. Навіть у далекому Ташкенті член уряду ССРСР Л. Каганович згадав у промові своїй про Переяславський ювілей, як вияв дружби між народами ^{25/}.

Майже не було жадної ділянки в політичному, науковому, мистецькому або економічному житті ССРСР, де б не були відзначені тим чи іншим способом роковини Переяслава: мітинги, конференції, екскурсії, нові будинки в честь 300-річчя Переяслава, картини, фільми, театральні твори, поеми, романи, дитяча література, ліричні поезії, наукові розвідки - і безконечні соціалістичні змагання робітників і колгоспників по всіх республіках ССРСР. До ювілею 300-річчя випродуковано в советських підприємствах "Зап'янку" з датами 1654-1954, цигарки в коробочках з тими ж таки датами і ін. Ці експонати були в советському павільйоні Світової Виставки в Лондоні в серпні 1954 р. Автори книжок, що не мали жадного відношення до ювілею Переяслава, все ж уважали за потрібне згадати за Переяславський договір і його добродійні наслідки для України, тому тільки, що книга вийшла в році 1954. Так у Москві 1954 року вийшли російською мовою спогади відомого в Україні артиста І. Марьяненка /із колишнього театру Миколи Садовського/ "Из прошлого укра-

инского театра". Автор у передмові до своїх спогадів нагадує читачам про роковини Переяславського договору і про вагу цієї події для поступу українського народу ...

Улаштовуючи бучний ювілей 300-річчя Переяславського договору Кремль виходив із кількох мотивів політичного характеру:

1. Представити для українців та інших народів СРСР Переяславський договір як подію, корисну в першу чергу для українського народу. Цим Кремль хотів ударити насамперед по буржуазних націоналістах, тобто по всіх українцях, невдоволених диктатурою Кремлю. З цих причин Кремль головну організацію Переяславського ювілею доручив партійному та державному апаратові України: мовляв, Україна мала найбільші вигоди від свого воз"єднання з Московським царством, то нехай потомки Хмельницького покажуть свою вдячність.

2. Кремль хотів "всенароднім святом" - 300-річчя Переяслава поширити в найдальші закутки СРСР свою історично-ідеологічну гіпотезу.

3. Перед ювілеєм Переяслава і на ювілейних святах згадувано часто про спільні великі діла, яких досягли українці і росіяни в одній державі, в час миру і війни, зате всі темні сторони панування царської Росії над українським народом замовчувано і заперечувано: так штучно Кремль хоче творити /під свій диктат/ національну ідеологію, історичну традицію українського народу, в дусі прихильному до Росії.

4. Під час ювілею советська пропаганда часто вживала для українського народу прикметники "великий". Цим Кремль бажає збудити серед українців прismsне почування своєї "великості", в границях СРСР, тим більше, що советська пропаганда ставила наголос на об"єднання всіх українських земель в українській національній державі, за що українці мають бути вдячні - російському народові.

5. Намагаючись своєю пропагандою української советської національної державности і соборности прив"язати українців до СРСР, Кремль одночасно цим хоче викликати в українським народі вороже відношення до західних демократій, заміри яких супроти

України Москва представляє як шкідливі і ворожі для українського народу в аспекті національним і соціальним.

6. Ювілеєм Переяслава Кремль хотів зробити популярною ідею злуки неросійських народів з Росією також для інших республік ССРСР і в державах-сателітах: в далекосяглих плянах Кремлю добровільне прилучення країн-сателітів до ССРСР лишається завданням, яке тимчасом відложено, але до цього Кремль, згідно з своєю ідеологією і політичними інтересами, неухильно прямує.

Між початком ювілейних свят Переяслава, в січні 1954 р., до головних урочистостей у травні, більшовики винесли несподіване рішення про передачу Криму в адміністративні границі УССР.

Передача Криму УССР

У часі ювілейних свят та саме в розпалі виборчої агітації до Верховного Совета ССРСР в советській пресі з'явилася повідомлення про рішення Президії Верховного Совета ССРСР - прилучити Крим до УССР. Це рішення відбулося 19. лютого 1954 р., але опубліковане було тільки 27. лютого. Президія Верховного Совета ССРСР розглянула спільний проєкт Президії Верховної Ради Української Республіки та Президії Верховного Совета Російської Республіки про виділення Кримської області із адміністративних границь РСФСР і включення Криму в границі УССР.

Засідання Президії Верховного Совета ССРСР відбулося під проводом голови цієї установи К. Ворошилова. Від України були присутні: голова Президії Верховної Ради УССР Д. Коротченко, перший заступник голови Ради Міністрів УССР М. Гречуха та В. Нижник - секретар Президії Верховної Ради УССР; від Росії були: голова Президії Верховного Совета РСФСР М. Тарасов, заступник голови Ради Міністрів РСФСР В. Маслов, та І. Зимин - секретар Президії Верховного Совета РСФСР. Окрім цих осіб, були також представники Кримської області: П. Лялін, Н. Катков і С. Сосновський. Представник РСФСР Тарасов у своїй промові вияснив, що географічне положення Криму та культурні й господарські зв'язки з Україною вимагають прилучення цієї області до УССР.

Передача Криму Україні тільки зміцнить "дружбу українського і російського народів", тим більше, що цей акт прилучення Криму до УССР відбувається в ювілейний рік - 300-річчя Переяславського договору. Д. Коротченко, іменем України, висловив "сердешну подяку Президії Верховного Совета РСФСР за великодушний, благородний акт братнього російського народу". Цей дружній акт "свідчить про безмежне довір'я і любов російського народу до українського народу". При цій передачі Криму промовляли також інші достойники, як Швернік, Рахїдов, Куусінен. Старий Фінський комуніст, представник Карело-Фінської Соц. Сов. Республіки, сказав м.ін.:

"Тільки в нашій країні можливо, що великий народ, такий як російський, без усякого вагання, великодушно передає другому братньому народові одну із своїх найцінніших областей".

Ворошилов, у своїй заключній промові, згадав теж, що передача Криму Україні зміцнить дружбу українського та російського народів і при цій зазначив:

"Цей знаменний акт великого державного значення ще раз підтверджує, що відносини між суверенними союзними соціалістичними республіками в ССРСР ґрунтовані на справжній рівноправності і справжньому розумінні й пошані до взаємних інтересів, для проквітання всіх союзних республік". Мовляв, "... в історії не було і не могло бути подібних відносин між державами".

Далі в своїй промові Ворошилов згадав про стратегічну вагу Криму для України і Росії :

"І в далекому і недалекому минулому вороги пробували не раз відірвати від Росії Кримський Півострів, використати його для грабіжництва і руїни російських і українських земель, створити там воєнну базу для нападу на Росію і Україну. Але російський і український народи в спільній боротьбі кожного разу жорстоко били нахабних загарбників і викидали їх геть із границь Криму, який був і завжди буде советською твердинею на Чорному Морі" 26/.

Указ Президії Верховного Совета ССРСР про передачу Кримської області до складу Української ССР був використаний під час виборчої агітації до Верховного Совета ССРСР у різних промовах і для

підготовки до головних ювілейних свят Переяславського договору, призначених на травень 1954 р. У 18-тому з'їзді Комуністичної Партії України взяли участь депутати Кримської області /54 особи/. Свято 300-річчя Переяславського договору зливалося з маніфестаціями за прилучення Криму до України. При цім советська преса публікувала статті про давні походи українських козаків на Крим, про перебування українських письменників у Криму /Мх.Коцюбинський, Л. Українка, С.Руданський/. Теж згадувалося у пресі про колонізацію Криму хліборобами України, разом з "кубанцями, пензенцями, рязанцями" ^{27/}.

Нововибраний Верховний Совет ССРСР, що засідав у Москві 20-27 квітня, затвердив на засіданні 27.4.54 указ Президії Верховного Совета про передачу Криму Україні. Про це писала "Правда" 28 квітня:

"Цей акт, вивершений у дні, коли всі народи нашої країни з захопленням відзначають 300-річчя воз'єднання України з Росією, знову й знову свідчить про велику, і непорушну дружбу російського і українського народів".

М. Бажан, голова Всеукраїнської Спілки Письменників, у своїй промові на Верховному Советі ССРСР висловив подяку російському народові за передачу Криму Українській ССР. Верховний Совет затвердив зміну Конституції ССРСР, яка стала необхідна після передачі Криму в склад УССР /параграфи 23 і 24/, де перелічено, які області належать до УССР і РСФСР. У 1954 р., указом Верховного Совета ССРСР з 7 січня створено в Україні нову Черкаську область, а указом з 15 лютого скасовано Ізмаїльську область. Область Камінець-Подільську перейменовано на "Хмельницьку". Тепер УССР складається із 26 областей, включаючи Крим ^{28/}. Також на засіданні Совета Національностей ССРСР було обговорено справу передачі Криму до УССР. У промові депутата із Уфимської області М. Тарасова, який говорив перший, мовляв, прилучення Криму до УССР "буде сприяти збільшенню економічної могутності Советської України та її політичного престижу". М. Тарасов теж згадав про "відносини" між суверенними союзними республіками в ССРСР, які ґрунтуються "на справжній рівноправності і дійсному розумінні й пошані до взаємних інтересів союзних республік" ^{29/}. Передача Криму в адміністративні границі УССР, як вид-

но із советської преси і з урядової пропаганди, була зроблена саме під час святкування Переяславського договору для підсилення агітації за "дружбу народів". Але цей клич має тільки другорядне значення. Головна ціль Кремлю при демонстративному акті передачі Криму Українській Республіці була інша. Відомо, що в складі РСФСР знаходяться мільйони української людности /області Курська, Воронізька, тощо/, населення яких хотіло прилучення до України ще в 1917 році, після повалення самодержавного режиму. У тих областях була, за доби українізації, між 1924-1933 роками, допущена українська школа і преса, також урядування там велося частинно українською мовою. Від 1933 р. вся українізація там була скасована. Коли б Кремль хотів дійсно виявити "братні почування" до українського народу, то повинен би був включити до Української ССР області РСФСР, компактно заселені українцями. Однак, при акті передачі Криму до УССР про ці області не сказано ні слова.

Крим, прилучений до Російської імперії в 1778 році, наслідком завоювання, мав татарську людність. Після завоювання Криму і конфіскації у них Російським Урядом кращих земель, татари протягом довшого часу покидали Крим, переселялися до Туреччини, щоб не бути під владою чужовірців. Повільно Крим заселявся українцями, росіянами і різними іншими етнічними групами. Тільки в Південній частині Криму і по містечках лишалися татари як хлібороби, садівники і купці. Інтелігенція татарська в значній мірі піддавалася русифікації. Уряд Української Народної Республіки був прихильно наставлений до татарської людности Криму. Українська інтелігенція у Криму створила в цій області свої культурні установи і школи для української людности. Після окупації Криму советським військом була створена Автономна Область Криму, в складі РСФСР. Татарам була дана, в межах комуністичної ідеології, культурно-національна автономія. Але незабаром між татарськими комуністами викрито "націоналістичні буржуазні ухили". Найвизначніший татарський комуніст Велі Ібрагімов був за свій ухил знищений, як і багато інших татарських діячів. Їм закидали орієнтацію на Туреччину.

У 2-й Світовій Війні татари, як і інші народи ССРСР, включно з росіянами, на початку німецького наступу не виявили особливо-

го патріотизму і масами здавалися в полон, радіючи можливості звільнитися від большевизму. За цю недостатню лояльність Кремль вирішив покарати північно-кавказькі народи і кримських татар: 1944 року їх виселено з Криму і Кавказу. З совєтської преси видно, що після 2-ої Світової Війни Крим почали заселяти нові люди - із Росії та з України.

Народовбивство, що його вчинив кремлівський уряд над татарами Криму викликало глибоке враження серед тюрків і мусульманських народів взагалі. Москва не може знайти виправдання для цього народовбивства, тим більше, що з Криму виселено навіть комуністів-татар. Тому комуністичний уряд ССРСР уважав за вигідне для себе зняти з себе відповідальність за кримське народовбивство, а, власне перекласти його на українців. Саме під час ювілейних святкувань 300-річчя Переяслава, при яких була нагода згадати про фатальну роль політики кримських ханів, що спустошили Україну під час боротьби українського народу проти Польщі, Кремль рішив зробити Україні "подарунок" - Крим. При цім підкреслюється, що це один великий братній народ виявляє свої приязні почування до другого великого народу, щоб збільшити його престиж у світі ...

Передачу Криму в склад Української ССР комуністична пропаганда використовує при кожній нагоді. Хоч минуло було півроку від акту передачі Криму в границі УССРСР, однак на III з'їзді письменників Советської України /жовтень 1954/ голова Спілки Письменників М. Бажан у своїй доповіді підкреслював присутність письменників Криму на тому з'їзді:

"У незабутні дні трьохсотріччя воз'єднання України з Росією, коли великий братній російський народ передавав Советській Україні Кримську область, до Спілки Советських Письменників України прийшла група письменників Криму ... 30/.

Хоч в Україні під комуністичною диктатурою будь-який вияв протесту українців проти "Данайського дарунку" неможливий, а критичний голос української еміграції у світі мало чути, все ж можна вважати, що плян Кремлю "підкинути" українському народові частину відповідальности за народовбивство над кримськими татарами не вдалося.

Труднощі сільського господарства в Україні

Для володарів Кремлю Україна все була полем для різних "соціалістичних" експериментів : суцільна колективізація була проведена від 1930 року в першу чергу на Україні, стахановщина і кривоносівщина мали свій початок у Донбасі, бурякові герої соціалістичної праці/ Марія Демченко і ін./ - теж вирости в Україні.

Однак, большевицька диктатура у сільському господарстві зазнає свої поразки найбільше в Україні. Із усіх колоній Кремлю Україна мала найвище розвинене індивідуальне сільське господарство і найкращі кадри для розквіту хліборобства після революції 1917 року. Цей розмах українського сільського господарства виявився в добі непу.

Незадовго перед смертю Сталіна Нікіта Хрущов виступив був з пляном коммасації колгоспів, з ціллю, як подавала офіційна пропаганда, піднесення сільського господарства на вищий рівень, а з тим одночасно і для усунення різниці між селом і містом /"агро-міста"/. Скоро довелося про цей фантастичний плян забути. Той самий Хрущов започаткував "постанову пленуму ЦК КПСС про заходи дальшого розвитку сільського господарства ССРСР" з 7 вересня 1953 року ^{31/}. Доповідь Хрущова, вміщена в "Правді" 15.9.53, дає картину катастрофи сільського господарства в цілому ССРСР. Хрущов подавав, що 51% колгоспників в ССРСР мають власні корови. Секретар КПУ А. Кириченко в своїй доповіді на ту саму тему в Києві зазначив, що тільки 49% колгоспників в Україні мали власні корови. Зразу ж після промови секретаря КПСС почалася метушня у партійних, урядових і господарських установах України, щоб якнайпильніше виконати постанови ЦК КПСС. Робітники Харківського Тракторного Заводу зорганізували "трудова вахту тракторобудівників" для забезпечення виконання постанов ЦК. Буковинські колгоспники теж не відстали від виявлення всенародного ентузіазму:

"Ми почали на пустім місці, - казав голова колгоспу ім. Мічуріна Григоращук на Буковині, - а тепер у нас на фермах сотні голів худоби, ми одержуємо стопудові урожаї зерна" ^{32/}.

Того самого колгоспу ланкова Оріся Венгринюк самовпевнено заявила:

"Ми збираємо /буряка/ приблизно по 300 центнерів з гектара ... Ми вже постаралось, щоб на наступний рік буряк дав більший урожай" ^{33/}.

Але про невтішний стан сільського господарства України в 1953 році свідчать цифри обов'язкових контингентів молока. Для РСФСР контингент на рік досягав 110 літрів молока, в Україні 100 літрів від одної корови. Із визначеного контингенту на яйця можна побачити, що зруйновані війною західні області України ще в 1953 р. лишалися позаду від східньо-українських земель, бо на одну курку східних областей припадало обов'язково контингенту на рік 100 яєць, а в землях Західної України всього 50 яєць ^{34/}. Для ліквідації проривів на сільсько-господарським "фронті", згідно з постановами ЦК КПСС, почалося "добровільне зголошення" інженерів і техніків на роботу в МТС /реляція із Дніпропетровська/ ^{35/}. Рада міністрів ССРСР і ЦК КПСС призначили для України як ударне завдання - збільшити в долинах річок Луганки, Ірпеня, Айдару і ін. площу городів на картоплю та на городину до 29,2 тисячі га в 1954 році і в 1955 році довести площу городів до 33,3 тисяч га ^{36/}. Тому, що прорив стався також на цибулянім "фронті", то в постанові ради міністрів ССРСР та ЦК КПСС є параграф:

"Зобов'язати раду міністрів Української Республіки вжити заходів для збільшення продукції цибулі в колгоспах районів, що плекають цибулю /"лукопроизводящих"/ ^{37/}.

Неприємний прорив на картоплянім "фронті" стався на Донбасі. Хоч партійні і урядові установи в Донбасі мали наказ - виPLEкати картоплі і городини в таким розмірі, щоб вистачило для місцевої людности, однак, "коли настала осінь, то виявилось, що урожайність цих культур менша ніж було заплановано" ^{38/}.

Дошукуючись причин проривів на сільсько-господарському "фронті" комуністичні адміністратори відкрили деякі характерні факти. Наприклад, - дописувач "Правди" в Києві, Рябокляч, повідомляв, що в колгоспах Київщини кількістю біля 1200, було в жовтні 1953 року тільки 168 агрономів і 159 зоотехніків ^{39/}.

У газеті "Правда" з 8.10.53 була зроблена поправка: агрономів було не 168, а 468. Але це справи по суті не міняє: для раціонального провадження господарства у великих розмірах, Київщина не була забезпечена достатнім числом агрономів. Згаданий кореспондент "Правди" подає факти про розподіл фахівців сільського господарства. Так у Києві на технічних посадах фабрики мотоциклів було 10 фахівців сільського господарства, а в комунальній управі таких фахівців було 7 осіб.

"Інженери - механіки сільсько-господарських машин займаються проблемами санітарної очистки міста, завідують лазнями і пральнями", меланхолійно стверджує кореспондент "Правди" 40/.

"Правда" робить закид київському обкомові партії і обласному виконавчому комітетові, що вони не дають ініціативи для висилки фахівців сільського господарства з міста на село:

"Вони навіть не знають, у яких районах і скільки потрібно фахівців сільського господарства 41/.

Після промови Хрущова в Москві, також секретар КПУ Кириченко подав своє повідомлення про стан сільського господарства України на пленумі ЦК КПУ в Києві. Почав він свою доповідь дуже оптимістично:

"Завдяки повсякденній допомозі Ком. Партії і советського уряду /мова йде про уряд ССРСР, П.Ф./ сільське господарство України неухильно росте і розвивається".

В Україні, - казав Кириченко, - було 1300 машинно-тракторних і спеціалізованих станцій, десятки тисяч першорядних тракторів, коло 43 тисяч зернових комбайнів. Більше як 80% роботи в полі виконують сили МТС. Площа під озимою пшеницею збільшилася в Україні на 2 770 000 гектарів, порівняно з 1940 роком. Хліборобство показує високі урожаї, збільшилася площа під цукровим буряком. Зросла кількість рогатої худоби на 1 мільйон, овець і кіз на 2 мільйони, порівняно з передвоєнними роками. Почавши фанфарами, секретар КПУ перейшов до виявлення недоліків сільського господарства в Україні, які зводять нанівець оптимістичні вступні слова промови. Він згадує відсталі колгоспи,

недоліки в тваринництві, огородництві: зменшення числа тіль-них корів, зменшення видоїв молока, зменшення стриження вов-ни. Кількість корів зменшилася особливо в індивідуальних гос-подарствах колгоспників, робітників і службовців. Недоліки тваринництва найбільше помітні в областях Західної України, та в областях Житомирській, Чернігівській, Сумській і інших. Зanedбана кормова база: незначне травосіяння, запущені луки і пасовиська, низька врожайність трав, силосних культур і т.д.

У дискусіях після доповіді А. Кириченка учасники пленуму ЦК КПУ подали ще інші факти й причини недоліків розвитку сіль-ського господарства України. Згадано, між іншим, також, що "міністерство сільського господарства, при мовчазній згоді ра-ди міністрів УССР і ЦК КПУ", занедбало прогресивний спосіб об-робітку кукурудзи /квдратно-гніздовий/ і допустили скорочен-ня засівної площі та зниження урожаїв кукурудзи. Дехто із сек-ретарів обкомів жалівся на недостачу води, дехто вказував на факти, що напр. на Житомирщині картоплю та інші городні куль-тури пололи тільки один раз, а це призвело до неврожаю. Також недостатня освіта директорів МТС визнана була, як причина не-успіхів сільського господарства /тільки 29% директорів МТС ма-ли вищу освіту/, більше половини інженерів закінчили тільки початкові школи ^{42/}.

Після пленуму ЦК КПСС в Україні вислено до МТС коло 420 інженерів і механіків. На постійну роботу в МТС і в колгоспи призначено 6762 агрономів і коло 4000 зоотехніків. З міст на село вернулося 1150 трактористів і більше ніж 150 комбайнерів. Пленум ЦК КПУ вирішив: послати до весни 1954 р. на постійну роботу в МТС і в колгоспи ще 3200 інженерів-механіків і 26 000 агрономів і зоотехніків. Під час дискусії стверджено, що в під-приємствах і державних установах Київщини було коло 4000 інже-нерів-механіків і коло 3000 техніків-механіків, але на посади головних інженерів в МТС послано тільки 4 особи: Міністерство сільського господарства УССР було предметом критики пленуму ЦК КПСС, за недостачі у розвитку сільського господарства: "На Україні нараховують 72 000 спеціалістів сільського господарст-ва, але із них тільки 5000 працюють безпосередньо в колгоспах і біля 11 000 в МТС. Багато спеціалістів осіло в установах, а

деякі працюють не за фахом. У той самий час у більшості колгоспів нема фахівців. Міністерство не дбає, щоб висувати фахівців на посади голів колгоспів" 43/.

Стверджено, що в 1949-51 роках випущено в Україні для сільського господарства 48 наукових фільмів. Але пізніше виробництво таких фільмів припинено 44/.

Злочинне недбальство помічено в постачанні на села сільськогосподарської літератури:

"У цім році до Львівської й Тернопільської областей завезено книги про передовий досвід плекання бавовника, до Сталінської та Ворошиловоградської областей - бібліотечки для колгоспів Полісся, а до Чернігівської області - брошури, як ловити Дунайські оселедці" 45/.

Наукові установи не поспішають давати поради колгоспам у їх потребах. Так голова колгоспу ім. Хрущова Броварського району під Києвом Ковбасинський нарікає:

"Кілька разів ми зверталися до науково-дослідчих організацій Києва визначити хемічний склад наших ґрунтів, але реальної допомоги ми не одержали" 46/.

На пленумі ЦК КПУ виявлено, що комуністи в сільському господарстві дуже рідко працюють на виробництві. Їх роля інша, вони адмініструють і наглядають. Наприклад, у 63 000 тваринницьких фермах України працюють усього 15 000 комуністів.

"Також мало комуністів між механізаторами в городних бригадах і в інших важливих галузях колгоспного виробництва" 47/.

Ця нечисленність комуністів у сільському господарстві пояснюється слабкістю партійних організацій на селі. Тому деякі райкоми

"не спираються в своїй роботі на колгоспні партійні організації, а всі надії покладають на уповноважених" 48/.

Секретар КПУ подав стан комуністичних сил у сільському господарстві України за рік 1953 : 180 000 комуністів і 500 000 комсомольців. На усіх 15 700 колгоспів в Україні, в 13 000 колгоспах були первісні партійні і комсомольські організації 49/.

А.Кириченко зазначив, що

"колгоспи провели більшість сільсько-господарських робіт організовано й високоякісно. Республіка закінчила виконання державного плану хлібозаготівель на 3 листопада. Державний план заготівлі і закупок городини виконано на 109%..."

При тому секретар КПУ згадав, що партія вислала з міст на села України 4550 комуністів, які творять при кожній МТС "групи робітників на чолі з секретарем райкому". Ці "сільсько-господарські сили розміщено так: секретарями райкомів - 338 осіб, в апараті райкомів партії - 213, головами райвиконкомів - 50, секретарями парторганізацій колгоспів - 217, секретарями парторганізацій МТС - 212, на інші посади - 1992 особи, крім того, райкоми партії послали із районних центрів 4428 комуністів "на зміцнення партійних організацій колгоспів, МТС і радгоспів"

З наведених фактів помітно, що комуністичні провідники вважали за доцільне, для піднесення сільсько-господарської продукції, ужити адміністративно-політичного натиску, в першу чергу. Поряд з цим стояло завдання - послати на роботу в сільському господарстві технічні сили та фахівців. А. Кириченко твердив, що плянується в Україні послати до МТС 3200 інженерів-механіків і 1800 техніків-механіків. Приступило до праці до кінця 1953 року 2579 інженерів-механіків і 1765 техніків-механіків. На село вислано 14 000 агрономів і біля 8000 зоотехніків. Одночасно також за межі України вислано на роботу в сільському господарстві 700 інженерів і 700 техніків. У школах механізації сільського господарства потувалося 38 000 механіків, трактористів і комбайнерів. Плянували в зимі 1954 р. підготувати 8000 трактористів на двомісячних курсах. Однак, поряд з цими плянами підсилення сільського господарства України технічними силами, стоїть не менш важлива політична турбота: послати на села якнайбільшу кількість комуністів, як організаторів сільського господарства:

"Маємо на увазі - казав А. Кириченко - в найближчий час послати на роботу голів колгоспів 3130 осіб. КПУ зібрала більше 2000 комуністів з вищою і середньою освітою. Із них "1179 вибрано на посади голів колгоспів" 50/.

Із цих заяв видно, що продукція сільського господарства України стояла в першому пляні комуністичного режиму.

У своїй передвиборчій промові під час виборів до Верховного Совету СРСР А. Кириченко похвалився досягненнями колгоспів України: виконано в 1953 році плян озимої оранки - виорано 40% усіх парів, "чого раніше ніколи не було" ^{51/}.

У цій промові А. Кириченко подає деякі нові цифри з сільсько-господарського "фронту" : в Україні до колгоспів і МТС послано з відповідними завданнями 9000 комуністів. До МТС послано на посади директорів, головних інженерів і завідувачів майстернями - 4775 інженерів і техніків. Із промови довідуємось, куди саме послано "за межі України" українських фахівців сільського господарства, про що згадано попереду. Ці фахівці в кількості 1400 осіб, послано в області : Курську, Орловську, Тамбовську, Брянську і в Ставропільський Край, та в Молдавську республіку. До колгоспів України, - казав А. Кириченко, - послано до березня 1954 р. 23 000 агрономів і техніків. Запляновано збільшити площі під картоплю і городину на 49 000 гектарів, а кількість парникових рам на 500 000 штук. Запляновано збільшити площу овочевих теплиць на 26 000 квадратних метрів ^{52/}.

Усі ці числа треба приймати дуже обережно, бо маємо факти, що навіть в оцінці минулого советська статистика часто дозволяє собі "поетичну вільність". Так, ми наводили цитату із промови А. Кириченка на пленумі ЦК КПУ у вересні 1953 року. Там він твердив, що в Україні площа під озимою пшеницею, порівняно з р. 1940, збільшилася на 2 770 000 гектарів. Але на 18-му з'їзді КПУ в Києві 23-26 березня 1954 р. стверджено, що в Україні, порівняно з 1940 роком, площа зернових зменшилася на 1 мільйон гектарів, а площа зерно-кормових культур - на 2,5 міль. га ^{53/}.

У 1953 р. констатовано "зниження врожайности цукрових буряків". За недоліки в розвитку сільського господарства України голова Херсонського облвиконкому Барильник обвинувачує - наукові інституції: Всесоюзну академію сільсько-господарських наук та її дослідчі установи: Одеський селекційно-генетичний інститут ім. Лисенка та науково-дослідчий Інститут гібридизації і акліматизації тварин "Асканія Нова". Мовляв, ці установи своїми порадами

сприяли зменшенню засівів зернових культур в Україні ^{54/}.
"Правда" стверджує, що в 1953 р. в Україні був низький урожай на цукрові буряки та на картоплю й городину. Не гаразд було і в галузі тваринництва. Це мабуть результат того, що "деякі місцеві партійні советські й сільсько-господарські органи республіки поверхово і некваліфіковано продовжують керувати розвитком тваринництва, мало дбають за створення солідної кормової бази" ^{55/}.

За ці невдачі зазнав гострої критики міністер сільського господарства України. Йому закидають "зливу паперів" /бюрократизм/. Радгоспи в Україні не зробили в 1953 році поступу, вони:

"не виконують установлених планів урожайности, продуктивности тваринництва і постачання сільсько-господарських продуктів державі ... У радгоспах погано використовують землю, мало худоби. До краю занедбане і відстале господарство кінних заводів" ^{56/}.

Проблема тваринництва - одна із основних у забезпеченні харчуванням населення індустриальних центрів ССРСР. На листопадовій нараді України в справі тваринництва /1953 р./ виявилось, що в колгоспних чередах рогатої худоби - корів було тільки 26%. Київщина не виконала плану збільшення кількості корів, відстала супроти плану на 23 000 голів. Число власних корів у колгоспників, робітників і службовців не досягло передвоєнного рівня.

"Обчислено, що коли колгоспи доб'ються підвищення врожаю зеленої маси кукурудзи всього на 10 центнерів з гектару, то цим можна буде вигодувати додатково два мільйони голів свиней і одержати 3,4 мільйони центнерів свинини в живій вазі" ^{57/}.

Як доказ дбайливості советської адміністрації України в справі розвитку тваринництва преса наводить цифри новозбудованих приміщень для тваринного господарства на Київщині /1000 об'єктів/ ^{58/}.

Розвиток сільського господарства України в 1954 році обговорювано на пленумі ЦК КПУ 1 липня 1954 року. Стверджено, що настало "круте піднесення" у всіх галузях сільського господар-

ства: колгоспи і радгоспи значно перевиконали державний план весіннього засіву, зокрема збільшилася площа зернових культур. Це наслідок поліпшення роботи МТС у використанні тракторів. Однак, багато МТС, як виявилось у дискусіях, ще працювали незадовільно. Пленум ЦК КПУ звернув увагу на недоліки в заготівлі кормів і ствердив план - 14 мільйонів тонн силосу. /Збільшення на 100% супроти 1953 р./ Пленум підкреслив вагу зменшення оплати за тракторні роботи. На полях України передбачалося урухомити під час жнив більше ніж 45 000 комбайнів. Як причину відставання районів і областей у сільсько-господарській праці пленум назвав: "слабість організаторської і політичної роботи в масах". Як і на попередніх пленарних нарадах ЦК КПУ, різко критиковано міністра сільського господарства УРСР Співака за "формально-бюрократичне керування місцевими сільсько-господарськими органами" і т. д. 59/.

Україна мала нагоду показати свої сільсько-господарські досягнення на Всесоюзній Сільсько-Господарській Виставці у Москві /в липні 1954 р./. Кількістю учасників у виставці Україна займала друге місце. Директор виставки Н. Цицин у своїй статті в "Правді" зазначив, що Україна в 1954 р. дає більше зерна, цукрового буряка і продуктів тваринництва, ніж давала перед війною. Однак, автор не в'яснив, яку саме територію УРСР він бере на увагу, адже ж перед 1939 роком західні області України не входили в склад УРСР 60/. Цікаво, що на Всесоюзній сільсько-господарській виставці були декорації, присвячені 300-річчю Переяславського трактату. У цій виставці взяло участь коло 57 000 колгоспів, МТС, радгоспів, науково-дослідчих інститутів і т.д. Секретар ЦК КПУ Бубновський Н. писав у "Правді" 14 вересня 1954 р., що:

"Україна, завдяки постійній допомозі ЦК КПРС і советського уряду, завдяки допомозі великого російського народу і всіх народів СРСР, перетворилась в один із найбільших районів передового, високо розвиненого сільського господарства нашої країни".

/Механізація сівби на 81%, оранки - на 94%, жнив комбайнами на 67 %/.

Окрім зерна Україна продукує соняшникове насіння, кукурудзу,

картоплю, городину. Особливе місце займає культура цукрових буряків: країна дає більше 70% продукції цукру цілого ССРСР. Бубновський твердить, що в 1953 р. українські колгоспи дали цукроварням на 34 мільйони центнерів більше цукрових буряків, як це було в р. 1940 .

Щоб піднести сільсько-господарську продукцію, уряд УРСР почав переводити експерименти оранки землі за методом зауральського колгоспного ученого Т. Мальцева. Як це часто буває у практиці советських діячів, вони шукають модних "новин" і не можуть зрозуміти головної причини неуспіхів на сільсько-господарським "фронті"-занедбання інтересів хліборобів, брутальне насильство над природою селянина, який втратив через те охоту до праці на землі. На республіканській нараді в питанні методи Мальцева в Києві, 17.9.54, учасники наради заявляли, що методу Мальцева треба застосувати "творчим способом, з урахуванням конкретних ґрунтово-кліматичних обставин" . Хоч ця метода для українських обставин ще експериментально не була досліджена, однак в Україні вирішено виорати способом Мальцева 500 000 гектарів землі. Для дослідчої роботи мали на увазі створити в Україні 22 колгоспні дослідчі станції 61 і 62/.

Советська преса не подавала інформацій про велику посуху, що охопила південні області України в 1954 році і пошкодила врожай. На республіканській нараді працівників сільського господарства України 10 і 11 листопада 1954 р. згадано, що колгоспи і радгоспи України мусіли перебороти серйозні труднощі спричинені посухою. Не зважаючи на посуху, сільське господарство України виконало "встановлений для республіки план хлібозаготівель". Ці заготівлі, порівнюючи з тією самою датою для 1953 року, дали "державі" круп'яних і бобових культур на 8 мільйонів пудів більше, картоплі на 210 000 тонн більше, льняного насіння на 37 000 центнерів більше. Кількість корів року 1954, порівнюючи з р. 1953, збільшилася на 337 000 штук. Поверх плану засіяно десятки тисяч гектарів озимих культур. Тому, що звідомлення про нараду подає 337 000 корів як цифру, що відбиває 19% приросту в році 1954 супроти 1953 р., то з цього виходить, що вся Україна мала в 1953 році 1 770 000 корів, а в р. 1954 - 2 107 000 корів. Для людности - більше 40 мільйо-

нів, ця кількість корів /не всі мусіли бути дійні/ явно недостатня ^{63/}. Дописувач Лондонського "Дейлі Телеграфу" для комуністичних справ, Давид Флорд повідомляє, що посуха в Україні примусила советський уряд зменшити хлібозаготівлю, призначену для України в розмірі 3 680 000 тонн ^{64/}.

Однак, із наведених чисел підвищеної кількості заготівель в Україні видно, що посуха не перешкодила володарям Кремлю вимагати призначених контингентів з українського сільського господарства.

У советській пресі протягом весни і літа 1954 р. можна було зустріти оптимістичні оцінки перспектив урожаю того року. Вперше згадав про несприятливі наслідки посухи для зернових культур М. Сабуров на ювілейнім засіданні московського совєта 6 листопада 1954 р. Він заявив:

"Цього року деякі частини країни /південь України і Поволжя/ мали несприятливі метеорологічні умови. Однак ... загальний урожай зернових культур буде дещо вищий від урожаю 1953 р." ^{65/}.

Цей оптимізм офіційного представника режиму не міг задовольнити того, хто знає методи Кремлю. Адже і в 1921-22 рр. комуністичний режим аж до весни 1922 р. ніяк не хотів визнати факту страшного голоду в Україні. /Тільки Поволжя було проголошено голодним краєм/. Те саме діялося в рр. 1932-33, коли Кремль цинічно заперечував голод в Україні ^{66/}.

Коли взяти на увагу, що Україна давала досі коло 40% усієї продукції зерна СРСР і біля 75% цукрових буряків, то наслідки неврожаю в Україні мусіли бути відчутні в цілїм СРСР. Безперечно, так званий "плян Хрущова" для піднесення сільського господарства міг принести деякий поступ у розвитку хліборобства: фіскальні полегшення для селян, податкова амнеція, нова система оподаткування присадибних ділянок, підвищення цїн на сільськогосподарські продукти - всі ці заходи могли заохотити сільську людність до більш інтенсивної праці. Окрім того, мобілізація партійного апарату для збудження "трудоного ентузіазму" між колгоспниками грає також певну роль. Цей апарат, з іншого боку, своїм натиском на сільську людність може витягти з села все, що захоче, щоб виконати пляни заготівель, не зважаючи на інтереси

селян. У цій безоглядності дисциплінованого апарату криється велика небезпека для України, як свідчать факти з минулих десятиріч комуністичного режиму.

У січні 1954 р. був призначений головою уряду УРСР Кальченко, визначний фахівець сільського господарства, що був перед тим часто міністром сільського господарства в Україні. Це мабуть стояло у зв'язку з реалізацією "плян Хрущова" для піднесення агрикультури. Але на перешкоді у здійсненні запланованого поступу сільського господарства стали: посуха 1954 року і, з другого боку, плян освоєння цілин та перелогів у степових краях Азії. Цей плян вимагав від України багато технічного матеріалу і технічної та робочої сили, в першу чергу з українського села.

10. Казахстанський проєкт і Україна

На підставі доповіді Н. Хрущова з 2 березня 1954 р. ЦК КПСС і уряд СРСР прийняли постанову про "освоєння цілинних і переложних земель" ^{67/}. Однак, примусове переселювання до Казахстану почалося раніше. Так "Правда" подає 1.3.54: "Українські механізатори прибули в Казахстан", та що між ними були київські комсомольці - "перша група добровольців української молоді". Описуючи "радісну зустріч" переселенців, "Правда" наводить слова Леоніда Дегтяренка, комсомольця з Київщини:

"Ми прибули до братнього Казахстану в дні, коли Советська Україна разом з великим російським народом і всіми народами нашої країни відзначає велике свято - 300-ліття воз'єднання України з Росією. Слідом за нами ідуть на нові землі ще тисячі юнаків і дівчат" ^{68/}.

Секретар КПУ А. Кириченко в своїй промові 9.3.54 у Києві сказав, що для цілинних земель самого тільки Казахстану Україна дасть коло 15 000 трактористів, комбайнерів і інших фахівців. Головний контингент переселенців - це молодь: "Уже надійшли коло 40 000 заяв молодих трактористів, що просять послати їх у Казахстан та в інші райони" ^{69/}. Тягар примусового переселення до Азії лягає у першу чергу на українські області УРСР та українські провінції європейської частини РСФСР. Так Кубань

щина дає своїх трактористів, слюсарів, токарів, комбайнерів: прізв'іща осіб говорять про їх національну приналежність, /тракторна бригада із станиці Усть-Лабинської Петра Чередниченка, із Тимошівської МТС - бригада Сергія Филоненка, із Ейська дві бригади - Алексея Сергеева і Якова Семенюти ^{70/}.

В Одесі - "підприємства щодня навантажують в Сибір і Казахстан, на Урал і в Поволжя десятки могутніх тракторних плугів і запасових частин до них ... Авто-збиральний завод відсилає значні партії автомобілів-самоскидів" ^{71/}. Казахстанський плян мав завдання зробити цю країну головною постачальницею зернових культур для СРСР, нарівні з Україною. Секретар КП Казахстану П. Пономаренко підкреслив це в своїй промові в Алма Аті 10.3.54:

"Освоєння 6,3 мільйона га цілих земель буде значити, що за розміром посівної площі під пшеницею, Казахстан в 1955 році дожене Україну" ^{72/}.

"Правда" з 13.3.54 повідомляє також про приїзд "на постійну роботу" в Казахстан посланців братньої України: це тракторна бригада Сергія Андрущенко, в повному складі. Коло 11 000 спеціалістів сільського господарства мусіла дати Україна для освоєння цілих земель Казахстану та інших територій РСФРСР у 1954 році. Окрім того сотні тисяч селян, переважно молоді, обізнаної з сільським господарством, мусіли "добровільно" покинути Україну і переселитися на "нові землі" за Уралом. Ті 9000 комуністів, яких секретар КПУ А. Кириченко послав на села в Україні для "підсилення" трудової дисципліни в сільському господарстві, не могли, очевидно, замінити втрати механічної і робочої сили, яку принесло Україні примусове переселення за Урал.

Советська преса не подає точних цифр розміру примусового переселення української людности за Урал. Однак і ті випадкові інформації, що можна знайти в пресі, дають підстави твердити, що маємо справу з пляном - ослабити біологічну силу українського народу і так потерпілого від жахів 2-ої Світової Війни. До газети "Правди" пишуть з Києва, що "комбайнери України вирішили дати практичну допомогу робітникам МТС і радгоспів цілих земель у жнива. До Казахстану вже виїхали перші групи комбайнерів" ^{73/}

Там таки "Правда" зазначає, що із Сталінської області виїхало в Казахстан сто комбайнерів. "Правда" з 5.8.54 пише:

"Десятки тисяч юнаків і дівчат, що гаряче відгукнулися на заклик партії, ще зимою ... виїхали в північні райони Казахстану для освоєння цілинних і переложних земель. Рано на весні на нові землі були послані фахівці сільськогосподарства, медичні робітники для новостворених радгоспів".

І далі:

"Тепер багато українських колгоспників, на запрошення своїх земляків, переселяються з родинами на постійне життя в північні райони Казахстану ... Тепер з України для допомоги у жнивах виїждять до Казахстану майже щодня комбайнери. Сотні механізаторів Сталінської, Миколаївської, Кіровоградської, Запорізької і інших областей України виїхали разом із своїми комбайнами, в області Казахстану".

"Правда" з 14.8.54 повідомляє, що з Полтави виїхав перший ешелон з колгоспниками-переселенцями до Алтайського Краю, разом 173 родини, коло 700 осіб. Із Черкаської області виїхало "недавнім часом" у райони освоєння цілинних земель "на постійне життя" коло 200 родин колгоспників, механізаторів і фахівців сільськогосподарства ^{74/}. Теж на Алтай виїхав перший ешелон з переселенцями з Херсонської області. Другий ешелон, - повідомляє "Правда" з 1.9.54, - виїде в найближчий час. "Правда" пише, що в Сумській області

"колгоспники, механізатори, і спеціалісти сільськогосподарства ... гаряче підтримують рішення партії і уряду про дальше освоєння цілинних і переложних земель. Багато місцевих мешканців виявляють бажання переселитися на постійне життя в райони, де почалася боротьба за освоєння нових земель".

Із районів Сумської області - Охтирського, Лебединського, Білопільського та ін. виїхали в краї: Алтайський, Красноярський і в Казахстан 126 родин колгоспників і механізаторів ^{75/}. Цей "переселенчий ентузіазм" не обмежується тільки селянами та фахівцями сільськогосподарства: навіть звільнені з дійсної служби у війську, вояки советської армії беруть участь у цій акції:

"Багато військових частин і підвідділів Прикарпатської Військової Округи, виходячи в резерву, виявляють гаряче бажання їхати працювати для освоєння цілинних і переложних земель. Цими днями зі Львова велика група вояків, звільнених у резерву, виїхали на роботу до радгоспів і машинно-тракторних станцій на цілинних землях Казахстану" 76/.

Творення аграрно-зернової бази за Уралом має дві цілі:

1. господарсько-харчову; 2. стратегічну. Міська людність індустріальних центрів, що зросла в ССРСР, вимагає ліпшого прохарчування, і советський уряд, у власних інтересах, мусить шукати способу, як забезпечити населення доброякісним харчуванням. У плянах стратегічних, великі хлібородні простори за Уралом можуть бути, в разі війни, основною базою прохарчування війська і населення, якщо б Україна була для володарів Кремлю у першій фазі воєнного конфлікту втрачена.

Проте переселення за Урал в першу чергу забирає кваліфіковані сили і людський матеріал із України. Панування Кремлю над українським народом протягом більше ніж 30 років не примирило величезної більшості українців з цим режимом. Тому вигідніше, з погляду інтересів Кремлю, мати якнайбільше українців за Уралом, а не на їх власній території. За Уралом, у Казахстані, в Туркестані страх перед ненавистю тубільної людности силою обставин об'єднує переселенців - українців, росіян, білорусів, навіть балтійців - і робить їх лояльними супроти Москви. Окрім того, ці переселенці не мають за Уралом можливости плекати своїх національно-культурних традицій, бо не мають там ні преси своєю рідною мовою, ні рідної школи для дітей. Переселенці і їхні діти засуджені за Уралом на русифікацію. Це свого роду "злиття націй", що здійснюється прискореним темпом. Одночасно з переселюванням українців на схід, за Урал, відбувається пересунення російської людности в західні частини ССРСР: у Прибалтику, Україну і ін. Красномовну ілюстрацію подає допис кореспондента "Правди" зі Львова:

"З нагоди 300-річчя воз'єднання України з Росією, трудівники Львова одержали визначний подарунок - тут почав діяти Російський Драматичний Театр" 77/.

Ніхто не може твердити, що цей "подарунок" зроблено для української людности Львова ...

Промисловість України

Секретар КПУ А. Кириченко в своїй промові в Києві 9.3.54 сказав між іншим :

"Спираючись на успіхи могутнього Союзу ССРСР, на братню допомогу російського народу і всіх советських народів, український народ добився розквіту своїх сил, розвитку своєї державности, економіки і культури, з"єднав усі свої землі в єдиній Українській Радянській Соціалістичній Державі. Україна нині є одна з найбільших країн Європи і займає достойне місце на міжнародній арені"78/.

У тій самій промові А. Кириченко твердив, що Україна перевищила передвоєнний рівень своєї промисловости в 2 з половиною рази. На жаль, секретар КПУ не дає абсолютних цифр збільшення промисловости, тільки проценти. Наприклад, збільшення випікання пшеничного хліба в 1953 році супроти р. 1952 в 2 з половиною рази могло б привести нас до висновку, мовляв, населення України може харчуватися в 2 з половиною рази краще. Але це був би висновок неоправданий. А. Кириченко обіцяв здійснити "програму прискореного розвитку легкої і харчової промисловости", протягом 2-3 років. Обіцяв, що в Херсоні збудують бавовняний комбінат з продукцією на 100 мільйонів метрів матерії в рік і т.ін.

В опублікованім звідомленні Статистичного Управління УССР про розвиток народного господарства України в 1953 р. знаходимо відсоткові показники зросту продукції, порівнюючи з р.1952: у загальному продукція збільшилася в 1953 р. на 13%. По окремих галузях відсотки зросту такі: чавун - 6%, сталь - 16%, вальцювання - 10%, кокс - 10%, залізна руда - 10%, манганова руда - 11%, алюміній - 15%, цинк - 17%, вугілля - 8%, нафта - 18%, парові турбіни - 11%, льокомобілі - 15%, паротяги магістральні - 174%, тепловози - 33%, автомобілі тягарові - 14%, трактори - 9%, бурякові комбайни - 50%, екскаватори - 15%,

бульдозери - 40% . Виробництво бавовняних тканин у другому півріччі 1953 р., порівняно з тим самим періодом р. 1952, збільшилося на 31%, вовняних і напіввовняних - на 12%, взуття - на 18%, взуття гумового - на 43%, панчішних виробів - на 18%, радіоапаратів - "більше як в 2,6 рази", патефонів - в 2,3 рази. Україна одержала більше 15 000 тракторів / в переводі на 15-сильні/, більше 7000 комбайнів і більше як 25 000 тракторних плугів і культиваторів у 1953 р. ^{79/}

Советська преса подає відомості про нові підприємства, збудовані або такі, що будуються у різних областях України. Наприклад, фабрики меблі в Закарпатській області - в Іршаві і в Мукачеві ^{80/}. "Правда" з 11.6.53 подавала, що в Україні приступлено до будівництва 15 заводів для переробки овочів. План виробництва Харківського Тракторного Заводу на 1954 рік був - збільшити тракторів на 100%. Однак, розвиток продукції зустрічає перешкоди в нераціональному постачанні сировини. Так, хоч металургія України може забезпечити Харків потрібним прокатом, однак "Главметаллосбыт" плянує постачання сотень тисяч металу здалека" ^{81/}. Така ж негосподарність помічається і в адміністративних установах УРСР. Наприклад, комбінат "Запоріжсталь" міг би виробляти з своїх матеріалів на місці різні товари для широкого вжитку населення /кухонні вироби і т.ін./ . Однак :

"Запорізький метал везуть до Полтави, а потім готові вироби привозять назад на Запоріжжя ... Запоріжсталь виробляє тільки - бляшані затички для пивних бочок" ^{82/}.

Промови відповідальних советських діячів про забезпечення людности виробами домашньої потреби так і залишилися у великій частині порожніми словами. Навіть дружина українського комуністичного вельможі-письменника Олександра Корнійчука мусіла протестувати в пресі, бо не могла купити в Києві убрання на свого 3-літнього онука і дістала тільки - піжаму ... ^{83/}

Як подає преса, в різних областях України в 1953-54 рр. будувалися нові підприємства, переважно для виробництва товарів широкої потреби. Нові цукроварні будувалися з весни 1953 р. в областях Львівській, Тернопільській, Черновецькій і Станіславській. ^{84/} Шовкова і юхтова промисловість розвивається у Києві ^{85/}.

Мистецька промисловість України /килими, вишивки, декоративні тканини, кераміка, дитячі забавки, мистецькі меблі і ін./ розвивається у різних областях ^{86/}. У Львівській області промислова кооперація виробляє металевий посуд, і розпочато будівництво трикотажної фабрики ^{87/}. У зв'язку з новим курсом уряду СРСР для задоволення потреб людности, в Україні 1953 року підприємства промисловости будівельних матеріалів запланували виробництво кераміки і скляного посуду. У пляні стояло виробництво 100 мільйонів штук цегли для індивідуальних домів, а також "багато" керамічної і цементової черепиці, крейди, вапна. Центральний науково-дослідчий інститут при цім міністерстві "виробляє проєкт пересувної цегельні при МТС" ^{88/}.

Преса 1954 року подає факти розширення підприємств харчової промисловости і фабрик для обслуговування потреб людности одежею. На Тернопільщині почали будувати молочну фабрику, а в Бережанах - сушильню овочів ^{89/}. У Харкові почав виробництво ковбасний завод, "один із найбільших в Україні". За добу завод виробляє 25 тонн м'ясних виробів. З цього видно, що ковбасних виробів у Харкові перед тим продукували всього 10 тонн на добу. Якщо навіть усю продукцію споживали б на місці, то на мільйонне місто така кількість ковбасних виробів абсолютно недостатня.

Нові фабрики конфекційної індустрії мають забезпечити людність України одежею. Почалося будівництво таких фабрик у 7 містах України, також у Дрогобичі ^{90/}.

Советська влада віддає багато уваги розвиткові цукроварства в Україні. Відбувається реконструкція старих цукроварень і будівництво нових ^{91/}. На нараді робітників цукрової промисловости у Києві 24 серпня 1954 р. поставлено завдання здати в експлуатацію у новому сезоні цукроваріння нові підприємства, а саме: у Красному, Миронівці, Кобеляках, Наркевичях, в Первомайську. Цукрова промисловість України плянувала переробляти 143,2 тисячі центнерів буряків на добу в сезоні 1954-1955 р. ^{92/}

Важка промисловість України - вугільна і залізна - була у 1954 році реорганізована у той спосіб, що створено окремі міністерства вугільної та металургійної промисловости УССР. Це, очевидно, відбулося у зв'язку з загальним ростом важкої інду-

стрії СРСР, і вимагало деякої децентралізації керування промисловістю. На нараді робітників вугільних підприємств УРСР у Сталіному міністер вугільної промисловости України К. Поченков /червень 1954 р./ заявив, що добування вугілля в Україні збільшується з кожним роком, за останні 3 роки п'ятої п'ятирічки добування вугілля зросло на 38%, продуктивність праці на 15%^{93/}.

Міністер чорної металургії України С. Тищенко в статті, вміщеній у "Правді" 11.9.54, подав цифри зростання продукції сталі на підприємствах УРСР : 64% за 1953 р. у відношенні до р. 1950, а в першій половині 1954 р., порівнюючи з тим самим періодом р. 1953 - 13,5%. Міністер говорив також про успіх - зниження браку на заводах України, порівнюючи з р. 1953.

Оптимізм міністра чорної металургії УРСР значно ослабив допис кореспондента "Правди" Д. Акульшина з Донбасу:

"Металурги Донбасу довгий час працюють незадовільно. У минулому році вони не додали народному господарству сотні тисяч тонн металу, допустили велику перевитрату сировини і палива ... У цьому році теж підприємства працюють нерівно. Від початку року ні один завод не виконав пляну по всьому металургійному циклу"^{94/}.

Головною причиною відставання виробництва металургії Акульшин вважає - низький рівень технічного керування. Окрім того - винні міськими і райками партії, які виявляють заінтересування до виробництва тільки тоді, коли вже станеться "прорив"^{95/}. Бажаючи придбати нові кваліфіковані сили для металургії, комуністична влада ставить перешкоди молоді середніх шкіл продовжувати освіту у вищих школах. Ця молодь мусить "добровільно" йти на підприємства.

Наука й освіта в УРСР

Під час головних ювілейних свят 300-річчя Переяславського договору президент Академії Наук УРСР А. Палладін вмістив статтю у московській "Правді" "Розквіт освіти і науки в Україні"^{96/}. Автор подає, що в Україні було 30 000 шкіл, де вчилися більше 6 міль.500 тисяч учнів. У 144 високих школах було 275 тисяч сту-

дентів. Науково-дослідчих установ, за даними Палладіна, було в Україні в 1954 р. - 475. У Києві працює Академія Наук УРСР, яка має свої філії по різних містах України. Академія має у своєму складі понад 50 дослідчих інститутів, музеї, бібліотеки, лабораторії. Дійсних членів Академії було в травні 1954 р. 88, членів-кореспондентів - 105, понад 850 докторів і кандидатів наук та 560 молодших працівників. Президент Академії Наук УРСР підносить у першу чергу вагу наук технічних і природничих в інститутах цієї установи. Це зрозуміло: після розгрому українських наукових сил на чолі з Михайлом Грушевським у перших роках застосування "генеральної лінії", науки гуманітарні в Українській Академії були цілком підпорядковані комуністичній доктрині. Президент Академії УРСР не міг похвалитися ніякими іншими "досягненнями" в історичних науках, як тільки виданням 3 томів історичних документів, що відносяться до доби Переяславського договору, першим томом "Історії Української Літератури" та першим томом Історії УРСР. Ці видання у майбутньому довго служитимуть прикладом комуністичного поневолення науки, що не спиняється перед найгрубшим фальшуванням історичної правди.

Безперечно, комуністична влада дбає за освіту народніх мас. Але ця турбота режиму має свої обмежені цілі: підготувати технічний апарат, відповідно вишколити його ідеологічно, створити тип "робота" /Чапек/ з "вимитим мозком" /Джордж Оруелл/. Коли додати до цього, що в кінці 1953 р. в Україні було коло 770 районних будинків культури, 15 600 сільських і більше 8000 колгоспних клубів ^{97/}, то можна сказати, що комуністична "індоктринація" сягає у найширші маси населення - від дошкільних дітей до найстаршого віку громадян. Цю "політграмоту" під виглядом "науки" ширить також преса.

Можна ствердити значний поступ освіти в західно-українських областях, що були перед 2-ю Світовою Війною у складі Польщі, Румунії і Чехословаччини /Галичина, Волинь, Полісся, Буковина, українські повіти Басарабії, Закарпаття/. Денаціоналізаційна політика згаданих держав не давала можливості українцям розвинути освіту рідною мовою. Навіть український театр мав перешкоди для свого розвитку в згаданих державах, які після

останньої війни стали сателітами ССРСР.

Комуністична влада взялась за радикальну ліквідацію неписьменности в новоприлучених областях. Знаючи давню ненависть українців до польського та румунського панування, комуністичний режим у Західній Україні використовує всяку нагоду, щоб факти про націоналістичну владу Румунії, Польщі і Чехії в західньо-українських областях не забувалися. Правда, в партійному і урядовому апараті цих областей працює багато росіян, пропаганда проте наголошує твердження, мовляв, західні українці знаходяться у своїй "українській суверенній державі" - УССР.

Політика комуністичного режиму у вищій шкільництві і наукових інститутах та в середніх фахових школах України інша. Про це писала "Радянська Україна" після того, як секретаря КПУ Л. Мельнікова замінено А. Кириченком, у червні 1953 р.:

"У багатьох ВУЗ-ах України зокрема західних її областей, недооцінювалось значення української мови, і викладання більшості предметів провадилося російською мовою. Російською мовою видавалося також більшість підручників для високих шкіл, особливо з спеціальних дисциплін. Цілком природно, що ці обставини утруднюючи навчання для тисячів студентів, негативно позначилися на їх успішності. Важливий обов'язок керівників ВУЗ-ів, партійних організацій - рішуче покінчити з недооцінкою української мови в ВУЗ-ах, налагодити викладання рідною мовою" 98/.

Ця рішуча стаття, що впливала з постанови пленуму ЦК КПУ, не дала сподіваних наслідків. На "фронті ВУЗ-ів" України лишилося без змін. Ми не маємо можливості знайти точні дані про відношення української та російської мов у високих школах України. Тому доводиться вибирати випадкові вказівки на дійсний стан у високих школах України. Є два типи високих шкіл в Україні: підпорядковані міністерству освіти УССР і підлеглі безпосередньо Москві. Із усіх студентів високих шкіл України числом 275 000, тільки 62 000 вчать у школах, підлеглих урядові. Інші 213 000 підлягають компетенції Москви. У технікумах, що знаходяться під владою уряду УССР, є 151 000 студентів, а 83 000 студентів технікумів підпорядковано урядові ССРСР у Москві 99/. Із усієї кількості студентів ВИШ-ів і технікумів України в 1954

році - 509 000, більшість, а саме - 296 000 вчилися у школах, підлеглих Москві. У цих школах "всесоюзного значення" приймають студентів з обов'язковим іспитом із російської мови й літератури, але іспиту з української мови і літератури студент не повинен складати.

Також у всіх університетах України: вступний іспит з російської мови обов'язковий, про українську мову й літературу нема й згадки. Але й ця картина неповна, бо навіть деякі школи, підпорядковані Києву, вимагають вступного іспиту тільки з російської мови /Одеський, Львівський, Чернігівський, відділи заочних кооперативних технікумів Укоопспілки, Харківський технологічний технікум Укрпромради і ін./.

Ці факти показують, що комуністична формула: "Культура національна формою і соціалістична змістом" - у високих школах України та в наукових установах лишається тільки теоретичним побажанням, без практичного здійснення. Тільки високі школи в УРСР для наук педагогічних та сільсько-господарських у більшості мають навчання українською мовою, але й тут є диференціація між великими містами, де переважає російська мова і містами меншими, де допускається мова "суверенної України".

Русифікація високого шкільництва і наукових інститутів України має свій вираз також у великій перевазі науковців з російськими прізвищами, які діють в Україні. За царського режиму наукові кадри університетів в Україні склалися із людей місцевих, хоч здебільшого зросійщених і часто гостро ворожих до українського національного відродження. Тому перехід науки у високих школах України на українську мову за доби "українізації" не був великою трудностю, оскільки ті наукові сили вистали в Україні, і їм українська мова була зрозуміла. Але наукові кадри, імпортовані в Україну перед і по 2-ій Світовій Війні із Росії, зовсім не охочі "українізуватися".

Підлеглисть науки наказам компартії призвела до організації "наукових сесій" Академії Наук УРСР та Академії Наук СРСР для пропаганди "ювілею воз'єднання" у травні 1954 р. в Києві, Одесі, Дніпропетровську, Львові та інших містах¹⁰⁰⁷. Особливу небезпеку представляє для молоді і дорослих примусова "індоктринація" комуністичної теорії у школах і на всяких курсах "мар-

ксизму- лєнінізму".

Не маючи можливості порівнювати ці "наукові теорії" з іншими ідеями, людина мимоволі підлягає впливам комуністичної пропаганди. У школах України дозволяється подавати тільки такі факти з історії і тільки в тій інтерпретації, яку диктує Кремль. Наслідок: ціле покоління виростає під впливом псевдонауки, в фантастичнім світі. Це особливо виявилось під час святкування Переяславського ювілею в ССРСР, коли, для потреб режиму, були сфальшовані факти історії одностороннім вибором і всім громадянам ССРСР була продиктована ця агітка ЦК КПСС як єдино правильна і "наукова".

Література в УССР

У літературному житті Советської України після смерті Сталіна настали деякі зміни, не в суті, а в "стилі". За життя Сталіна адорація "вождя світового пролетаріату" в творах українських письменників була головною темою їх праці. З приходом "колективного керівництва" в КПСС вже не появляються в творах письменників УССРоди й дифирамби на честь Малєнкова або Молотова. Однак залишилася "подлая лесть русскому оружию", як писав Тарас Шевченко в своєму "Дневнику", обов'язкове прославлення старшого брата і оспівування столиці ССРСР - Москви.

У липні 1953 р. об'їздила західні області України "бригада Союзу Радянських Письменників України", з участю В. Сосюри, Л.Дмитерка, О.Вишні, П. Тичини, М.Бажана, М. Рильського і ін."^{101/}.

"Известия" з 6.10.53 повідомляють про "Тиждень української літератури" у Молдавській республіці. Тут взяли участь письменники з України і група українських акторів. У рр. 1953-54 множаться факти "культурного зв'язку" України з республіками ССРСР і "народних демократій". Як далі покажемо, ці факти обумовлені певною тактикою Кремлю у відношенні до України.

Союз Советських Письменників України мусів присвятити багато уваги святкуванню 300-річчя Переяславського договору. У травні 1954 р. відбулося у Києві ювілейне пленарне засідання Управи

Союзу Советських Письменників України, де взяли участь письменники Москви і Ленінграду та делегації письменників Білорусії, Азербайджану, Казахстану, Узбекистану, Латвії і ін. республік ССРСР. Голова Союзу Советських Письменників УССР Микола Бажан мав доповідь на тему : " 300-річчя воз"єднання України з Росією - велике національне свято українського і російського народів і всіх народів ССРСР". Про зміст доповіді знаходимо такі слова в пресі:

"Тов. Бажан відзначає величезний вплив російської культури на розвиток української культури і зокрема української літератури. Під благодійним впливом російської літератури росте ідейний і мистецький рівень української советської літератури"^{102/}.

Письменники УССР описали і віршами і в прозі "300-річчя воз"єднання". Роман Натана Рибак "Переяславська Рада" переведено на різні мови ще перед ювілеєм.

Революцію України проти Польщі від р. 1648, під проводом Богдана Хмельницького, описує П.Панч у романі "Гомоніла Україна", П. Тичина дав ряд поезій до теми Переяславського договору. Темі відвічного братерства українського і російського народів присвячена нова збірка Андрія Малишка "Книга Братів", /Із доповіді М. Бажана на 3-йому з"їзді советських письменників України^{103/}. Платон Воронько видав свіжу збірку поезій під назвою "Моя Москва". Можна думати, після сумного досвіду з В. Сосякою, що збірка під назвою "Моя Україна" не знайшла б прихильного відгуку в критиці комуністичного режиму.

Бути письменником УССР і не впасти в "єресь" - це велике "мистецтво" або просто щастя. Як мусить оминати автор книги в Україні всяке "підводне каміння", бачимо з однієї рецензії в "Правді" на дві критичні праці про творчість А.Корнійчука /цікаво, що він пишеться українською мовою "Корнійчук", а російською - "Корнейчук" : може, щоб не було причини для закидів буржуазного націоналізму !/. Ці праці: М. Пархоменко - "Александр Корнейчук" і Е. Горбунова - "Драматургия А. Корнейчука". Горбунова пише, що герої драм Корнійчука "обороняють батьківщину соціалізму, вони - советські патріоти, в протилежність до багатьох інших п"єс воєнного часу, що обороняють російську зем-

лю. Таке незрозуміле тлумачення патріотизму, - зазначає "Правда", - протиставлення одного драматурга іншим нічим не може бути виправдане ^{104/}. Пояснення дуже просте: українському письменникові в УССР не дозволено виявляти свою любов до України, він мусить натискувати на любов до "соціалістичної батьківщини і до "советського народу", російські письменники можуть вільно виявляти свої почування до рідного народу. Ті українські письменники, що вміли творити, згідно з партійною "лінією", дістають нагороди. Ордени Леніна одержали в 1954 р. письменники УССР Петро Козланюк і Микола Бажан, з приводу їх 50-річчя ^{105/}.

На з'їзді письменників УССР, що почався 27 жовтня 1954 р., в доповіді голови Спілки Советських Письменників України М. Бажана і в промовах учасників з'їзду не раз було підкреслено своєрідну українсько-російську літературну симбіозу і автаркізм, заперечування впливу літератур західньо-європейських на українське письменство. Бажан критикує ті твори з історії української літератури, у яких

"кращі діячі української літератури характеризувались як епігони західньо-європейської буржуазної літератури, замовчувався благодійний вплив передової російської літератури на розвиток української літератури". І тут же додав: "ЦК КПСС і ЦК КПУ України викрили і суворо засудили ці помилки"...^{106/}

Згадавши про "рецидиви буржуазного націоналізму і космополітизму" в літературі, М. Бажан з гордістю підкреслив, що багато творів російських письменників перекладені на українську мову:

"Ці факти свідчать про глибоку любов і інтерес нашого народу до великої російської культури, про те почесне місце, яке належить передовій російській літературі в культурному житті Советської України" ^{107/}.

Зважаючи на великий вплив літератури, як засобу політичної пропаганди, комуністична влада забезпечує видавничу діяльність письменників. М. Бажан у згаданій промові подав цифри зростання видавничої справи /літературні твори/. Видавництво "Радянський письменник" дало читачам у 1949 році книг загальним тиражем 985 тисяч примірників, а в році 1954 заплановано видрукувати 2 253 000 книг, з яких 90% - нові твори ^{108/}. Всякі матеріальні

вигоди для "інженерів душ", безперечно, приваблюють не одного письменника бути "без лести преданими" режимові й точно виконувати "партійну лінію". Для літературної творчості, що вимагає від самого письменника насамперед ширих почувань і глибокого ідейного переконання, ця політика комуністичного режиму приносить незмірну шкоду.

Керівна верхівка в УССР

Звільнення Л. Мельнікова з посади I секретаря у червні 1953 р. супроводжувалось переміщеннями керівництва КПУ. Пленум ЦК КПУ, за прикладом Москви, назвав Бюро ЦК КПУ - "Президіум КПУ" ^{109/}. На 18 з'їзді КПУ в Києві 23-26.3.54 вибрано першим секретарем А. Кириченка, другим секретарем Н.Подгорного, звичайними секретарями - І. Назаренка та Н.Бубновського. Пізніше появилось прізвище О.Г. Іващенко, як секретаря ЦК КПУ, вперше - в "Известиях" з 1.6.1954 р., під час її участі в маніфестації на Красній Площі у Москві /300-річчя Переяслава/. Кириченко, Подгорний, Назаренко і Бубновський складають Президіум ЦК КПУ. Прізвища секретарів ЦК Комсомолу України такі: Шевель ^{110/}, Дрозденко ^{111/}, Балясна ^{112/}. Секретар Київського Міського Комсомолу Сокіл ^{113/}. Стара гвардія "ленінців" або вимерла або була знищена ще за життя Сталіна. Прізвища Кириченків і інших нічого не говорять за себе: це люди молодого покоління, продукт "сталінізму". Можна думати, що їх прізвища - це не псевдоніми. Прізвища вказують на українське походження їх власників. Однак було б безпідставно робити з цього факту будь-які політичні "пророцтва", передбачення щодо дальшого розвитку відносин. Поставлені в ролі виконавців волі Кремлю в Україні, ці комуністичні бюрократи знають, що найбільша "чеснота" большевика - безоглядний послух наказам згори.

Згідно зі зміною у статті 23-тій конституції ССРСР /прилучення Криму/, яку зробив Верховний Совет ССРСР 26.4.54, Україна тепер складається із 26 областей. Ось деякі прізвища секретарів обкомів і облвиконкомів за рр. 1953-54:

<u>Області:</u>	<u>Секретар Обкому</u>	<u>Голова Облвик.</u>
Вінницька:	Бубновський /"Правда", 28.3.54/;	Лавриненко
Волинська:	Грушецький	Ткачук
Ворошилов-градська:	Клименко /"Правда", 23.3.54/;	Решетняк /там же 16.2.54/;
Дніпропетр.:	Кириленко /там же, 28.3.54/; В.Клімушев /"Известия", 30,3.54/;	
Дрогобицька:	Гапій /"Известия", 14.2.54/;	
Житомирська:	Федоров /"Правда", 13,2.54/;	Богатир /"Изв. 12.3.54/;
Закарпатська:	Баш /"Известия", 12.2.54 /;	Туряниця
Запорізька:	Гасвий/"Правда", 28.3.54 /;	
Київська:	Гришко /"Известия", 14.1.54 /;	
Кіровоградська:	Найдек /"Правда", 17.2.54 /;	
Львівська :	Сердюк /"Правда", 7.11.53 /;	Козланюк/"Изв. 16.2.54/
Миколаївська:	Маленкін /Правда", 18.2.54 /;	
Одеська:	Епішев /"Правда", 28.3.54 /;	
Полтавська:	Стахурський /"Правда", 25.1.54 /;	
Рівенська:	Денисенко	Додь /"Изв., 14.2.54 /;
Сталінська:	Струєв	
Станіславська:	Казанець	
Сумська:	Комахов/"Известия", 16.2.54 /;	Мартиненко
Тернопільська:	Шевчук /"Известия", 17.2.54 /;	Пізняк
Харківська:	Тітов /"Правда", 18.1.54 /;	
Херсонська:	Онищенко /"Известия", 16.2.54 /;	Барильник /"Пр. 28.3.54 /;
Хмельницька:	Бегма /"Правда", 15.2.54 /;	
Черкаська:	Вольтовський /"Известия", 17.2.54/;	
Чернігівська:	Марков /"Известия", 17.2.54 /;	
Чернівецька:	Компанієць /"Известия", 1.2.54 /;	

В уряді УССР зроблено зміни в січні 1954 р., коли 4-та сесія Верховної Ради звільнила голову Ради М. Гречуху, призначивши його заступником голови Ради міністрів УССР. На його місце призначено дотеперішнього голову УССР Д. Коротченка, а головою уряду іменовано Н. Кальченка ^{114/}.

У гієрархії професійних спілок України знаходимо в 1954 р. такі прізвиза членів Української Республіканської Ради Професійних Спілок:

П. Антонович, А. Бондарук, В. Жихарьов, Г. Коломийцев, К. Москалець, З. Нечипорук, П. Попович, О. Прокофьева, Н. Сахарова, Головою Української Ради Професійних Спілок обрано К. Москальця, секретарем М. Жданова. Голова ревізійної комісії М. Мавровський ^{115/}. Ці вибори відбулися на 3-тій українській міжспілковій конференції у Києві 1-3 квітня 1954 р.

Кидається у вічі відсутність типових єврейських прізвиз між членами керівної верхівки КПУ. Серед діячів професійних спілок особи з російськими прізвизами переважають, мабуть, наслідком великого відсотка російського елемента в робітництві України.

Висновки

Ми розглянули головні зміни в політиці комуністичного режиму щодо України після смерті Сталіна /напередодні XIX-того з'їзду КПУ та XX-того з'їзду КПСС, ред./ . Ці зміни, як ми бачили, не в принципах, а в методах. Сталін у своїх методах планування був безоглядний, мало "еястичний" . Його наступники в Кремлю відчули глибше ту зміну, що настала в Україні після 2-ої Світової Війни : збільшення території і населення УССР, наслідком прилучення західних областей, що були раніше провінціями Польщі, Румунії і Чехословаччини . Ця зміна утруднює діяльність Кремлю. У власному інтересі Кремль мусить у своїй пропаганді підкреслювати свою "визвольну місію " у західно-українських замлях супроти гноблення "польської шляхти, румунських бояр і чеської буржуазії". Коли в Східній Україні інтелігенція "двохмовна", уживає у містах російської мови, щоб не викликати на себе переслідування за буржуазний націоналізм",

то населення західних українських областей міцно тримається рідної мови. Безперечно, цей приклад впливає і на населення східної України.

Щодо цього нового явища, метода явної русифікації адміністративними засобами, як це робив Л.Мельніков, виявилася недоцільною. Кремль має багато своїх турбот в "народніх демократіях", де наростає національне й соціальне невдоволення колоніальним пануванням Москви. Зріст національної опозиції в Україні був би явно не вигідний і небезпечний для володарів Кремлю.

Ціль далекосяглої політики Кремлю у "народніх демократіях" - прив'язати ці країни економічно й духово до себе так, щоб підготувати їх пізніше включення до ССРСР, звичайно, на основі "добровільного рішення".

Для опанування такої великої колоніальної імперії власних сил Росії замало. Тому наслідники Сталіна рішили впрягти до свого воза також Україну. Цим треба пояснити нові гасла пропаганди Кремлю супроти України після смерті Сталіна і деякі формальні уступки "національним амбіціям" українських комуністів.

Під час ювілею 300-річчя Переяславського договору в комуністичній пропаганді українському народові дано титул "великого". Правда, російський народ лишився і надалі "старшим братом", але другим, теж великим, так би мовити, "підстаршим братом" проголошено український народ. Усі "менші брати" ССРСР почали слухняно вживати цієї назви щодо України. Висування українських комуністів на високі посади в советському апараті мало б завданням - задовольнити їх амбіції і матеріальні інтереси.

Цих метод уживала цариця Катерина II супроти української аристократії, після ліквідації автономного ладу України в 1764 році: "Страсть к чинам и особенно к жалованью", яку задовольнила цариця щедрою рукою, примирила велику частину українських автономістів з російським пануванням, і багато синів "мазепинців" стали пильними бюрократами в петербурзьких міністерствах. /Приклад українця князя Олександра Безбородька, що керував фактично закордонною політикою Російської імперії майже 20 років за влади Катерини II, наводимо як один із численних того часу/.

Підвищення України до ранги "великого народу" не обмежуєть-

ся тільки самою пропагандою у советській пресі. До УССР, як ми бачили, прилучено Крим, щоб підняти вагу Переяславського "єднання двох великих народів". У розгарі ювілейних святкуваннях Переяславської унії, у травні 1954 р., Україну введено до Міжнародного Бюра Праці при Об'єднаних Націях. Як член-основоположник Організації Об'єднаних Націй, УССР належить також до Світової Поштової Унії, до Міжнародної організації інформації про стан погоди, до ЮНЕСКО й ін. Кремль зручно використовує для зміцнення свого впливу в Україні пропаганду польських, румунських і чеських емігрантів, з їх претензіями відновити панування над українськими західними землями: советська пропаганда наголошує суверенність і неподільність "українських територій у національній державі - УССР".

Треба пам'ятати, що населення західно-українських областей під режимами польським, румунським і чеським все прагнуло до об'єднання з головним українським масивом на Сході. Аж до голоду 1933 року послі українських партій у польському сеймі /супротивники большевизму/ в своїх промовах говорили про "Українську Державу, хоч і советську", на схід від Ризького кордону. Після 2-ої Світової Війни серед людности західно-українських областей, не зважаючи на суворий большевицький режим, немає ніякого бажання стати знову підданими Румунії, Польщі або Чехословаччини, існує тільки бажання повної незалежності України від Росії і від західних сусідів. Знаючи ці настрої, Кремль пробує дати українцям сурогат "національної держави" - УССР і старається лякати сусідів України "українським імперіалізмом".

Можна згадати деякі позначки підвищення України до ранги "підстаршого брата" /за режиму Сталіна цього не було/. Так влітку 1954 р. на з'їзді Комуністичної Партії Чехословаччини був присутній як гість секретар ЦК КПУ І. Назаренко. У жовтні відбулося свято "сторіччя оборони Севастополя". Цей ювілей зорганізував ЦК КПУ і уряд УССР. Головна ціль - викликати ворожнечу серед українців до "англійських, французьких і турецьких загарбників".

Стає питання: як на українську людність впливає цей новий курс Кремлю?

Не маємо на це інших матеріалів, окрім офіційної советської преси. Матеріал, ясно, однобокий і тенденційний. На допомогу нам може прийти порівняльна метода: ситуація у країнах - сателітах.

Чи впливає новий курс Кремлю на комуністів-українців ?

Чи цей курс на великого "підстаршого брата" і можливості кар'єри в советській гієрархії зміцнює комуністичний режим в Україні ? Уважаємо, що так : аджеж, комуністи в кожній країні творять незначну меншість ; вони тримаються при владі виключно з ласки Кремлю. Задля своєї влади над власними народами комуністичні партії різних країн готові виконувати все, що їм накаже Кремль, а на місце поодиноких опозиційних комуністів у кожній компартії знайдуться тисячі вірних директивам "центру світової революції".

Комуністи кожної країни в орбіті впливу Кремлю знають, що вони зв'язані на життя і смерть з політикою Мокви. Залишені самі своїй долі, вони не зможуть знайти ґрунту в своїх країнах: бо ж їх народи вважають за тих, що допомогли большевикам Кремлю зруйнувати національні держави і підпорядкували їх терористичному режимові. Приклад "націонал-комунізму" в Югославії зовсім відмінний: маршал Тіто визволив Югославію від німецької окупації силами свого народу, з допомогою західніх великодержав, і не пустив советської армії на свою територію.

Українські комуністи, яким, після смерти Сталіна, відкривається шлях до "чинов" і "жалованья", приймають цей новий курс Кремлю із задоволенням. Нема ніяких познак "українського тітоїзму" в УССР. Навпаки, ширяться надії, що Кремль, у своєму "лібералізмі" дасть ще деякі можливості для кар'єри цієї нової "сталінської генерації", вихованої на "питаннях Ленінізму" і не звичної до незалежного думання.

Переживши чистку "єшовщини" і 2-гу Світову Війну, нове комуністичне покоління в Україні не має тої відваги, яку виявив, наприклад, Микола Скрипник в 1932-33 році. Та це й зрозуміло : М. Скрипник належав до "європеїзованих" українців. "Сталінське покоління" українських комуністів послужно вигонить сотні тисяч свого народу за Урал, з наказу Москви, для освоєння цілинних і переложних земель.

У разі упадку комуністичного режиму в Україні, не можна собі уявити, щоб заслужені перед Кремлем особи лишилися й далі в провідній ролі в політичному житті України. Маючи "щасливе і веселе життя" при сучасному режимі, не можуть сподіватися члени комуністичної фаворити большевицького Кремлю в Україні, що їх привілеї і надбане майно будуть для них забезпечені і при зміні режиму.

Саме в цьому курсі Кремлю "применительно к подлости" /вираз Салтикова-Щедрина/ у відношенні до українських комуністів, надавання їм орденів, титулів і всяких привілеїв, уступки їхнім, в обмеженому розумінні, ніби національним амбіціям, криється немала небезпека для дальшого розвитку відносин в Україні та в ССРСР. Якщо Кремль захоче серйозно, у власному інтересі, творити, хочби в обмежених розмірах, російсько-українське "кондомініум" двох "великих народів" і ослабити опозиційні рухи в українському народі, то цей курс може зміцнити комуністичний режим.

У 1954-55 рр. Україна перебувала в небезпеці нового голоду, мов би наслідком неврожаю через посуху, насправді ж з причини безоглядних хлібозаготівель.

Цю нагоду використав Кремль для посилення примусового переселення сільської людности за Урал. Зменшення відсотка українців на власній землі - бажане для політики "центру світової революції", бо в дальшій перспективі ця політика могла б зробити Україну тільки "географічним поняттям".

Про розміри поширення русифікації в Україні свідчить преса, російська мова в школах України, російські театри, знищення УАПЦ і заведення підлеглості греко-католицької церкви безпосередньо московському патріярхові /екзарх Іоанн/ і т.д.

В УСССР маємо таку російську пресу /список далеко не повний/: Львовская Правда, Запорожская Правда, Колхозное Село /республіканська, Київ/, Знамя Коммунизма /Одеса/, Правда Украины, Советское Закарпатье і ін.

Особливу увагу треба звернути на газету "Колхозное Село" : це доказ збільшення числа російської сільської людности в Україні в наслідок урядових переселень.

Російські газети в містах Західньої України призначені в першу чергу для російської бюрократії, що прибула в ці області, як більш надійна підпора режиму, ніж "розкладений буржуазним націоналізмом" місцевий елемент - українці.

Такий підсумок комуністичної національної політики господарювання в Україні, з яким прийшли до своїх з'їздів КПУ і КПСС.

Україна, з її могутньою індустрією, родючим чорноземом, великими природними багатствами і працьовитою людністю та з своїм географічним положенням для Кремлю завжди була в центрі уваги. Розвиток у повозній добі і після смерті Сталіна показує, що комуністичний режим не може примирити з собою мас українського народу - робітників і селян та трудової безпартійної інтелігенції і є з ними в стані страшної війни ^{116/}. Кремль може прийти до себе своїх "служилих людей" - комуністичну верхівку українського роду. Але український народ лишається і надалі непримиренний до большевицького режиму.

Примітки

1/ "Комуніст", 10 липня, 1933 ; Н.Гірчак. На два фронти в боротьбі з націоналізмом, Харків 1932; М. Скрипник. Статті і промови, т. I - II, Харків, 1932.

2/ Александр Вайсберг. L'Assix, Париж, 1952; Питання голоду в Україні 1921-1922 р. документально висвітлене в праці проф. Г.Г. Фішера: The Famine in Russia, New York, 1927.

Між іншим автор цієї книги подає цікавий факт: голова ради комісарів Х.Раковський і член советського уряд України М.Скрипник відмовилися у січні 1922 р. прийняти допомогу від американської допомогової організації / ARA - American Relief Administration / заявивши, що "ARA" заключила договір з урядом РСФСР, а Україна має окремий уряд, з яким мусів би бути складений окремий договір.

3/ Богдан Феденко. Маркс і Росія, "Наше слово", № 27, Лондон.

4/ І.В. Сталін. Марксизм і питання мовознавства, Держвид., Москва, 1951.

5/ "Радянська Україна", Київ, 7 березня, 1953.

6/ "Правда", 13 червня 1953 р.

7/ "Правда", 2 липня 1953 р.

8/ "Правда", 10 липня 1953 р.

9/ "Правда" 11.7.53. р.

10/ "Правда", 11.7.53 р.

11/ "Правда", 12.7.53 р.

12/ "Правда", 15.7.53 р.

13/ "Правда", 8 серпня 1953 р.

14/ "Правда", 17 січня 1954 р.

15/ Наприклад І. Франко написав: "Борислав" /1877/, " Voa constrictor " /1878/, "Борислав сміється" /1881-82/.

16/ М. Горький свої твори написав: "Макар Чадра" /1892/,

"Песня о Соколе" /1895/, "Песня о Буревестнике" /1901/, "Двадцать шесть и одна" /1899/, "Коновалов" /1897/, "На дне" /1902/, "Мать" /1906/, "Детство" /1913-1914/, "Мещане" /1902/, "В людях" /1915-1916/, "Мои Университеты" /1923/.

17/ "Правда" 24. жовтня 1953 р.; Псевдо-наукове і політичне насвітлення Переяславського договору в советській пресі займає визначне місце в роках 1953-54. Цій проблемі присвячена колективна праця двох інститутів історії Академії Наук СРСР та УРСР: "Воссоединение Украины с Россией" /I-III, Москва 1954/. У цій праці, що подає документи про події в Україні від 1620 року до 1654, автори зібрали тільки той матеріал, який можна використати для виправдання теорії "воз"єднання". Вражає кожного дослідника історії дуже неприємно те, що документи, писані кирилицею, подаються новим російським правописом. Натомість польські документи цієї доби подані тогочасним правописом.

- 18/ "Правда", 8 листопада 1953 р.
- 19/ "Правда", 2.1.54 р.
- 20/ "Правда", 14 січня 1954 р.
- 21/ "Правда", 17.1.1954 р.
- 22/ "Правда", 12.3.54. р.
- 23/ "Правда", 12.3.54. р.
- 24/ "Правда", 8.4.54 р.
- 25/ "Правда", 13.3.54 р.
- 26/ "Известия", 27 лютого 1954 р.
- 27/ Литературная Газета, 13 квітня 1954 р.
- 28/ "Известия", 28.4.54. р.
- 29/ "Правда", 28 квітня 1954 р.
- 30/ "Радянська Україна", 29 жовтня 1954 р.
- 31/ "Правда", 13.9.53 р.
- 32/ "Правда", 17.9.53 р.
- 33/ "Правда", 17.9.53 р.

- 34/ "Правда", 26.9.53 р.
- 35/ "Правда", 26.9.53 р.
- 36/ "Правда", 29.9.53 р.
- 37/ "Правда", 29.9.53 р.
- 38/ "Правда", 3.10.53 р.
- 39/ "Правда", 7.10.53 р.
- 40/ "Правда", 7.10.53 р.
- 41/ "Правда", 7.10.53 р.
- 42/ "Правда", 15.10.53 р.
- 43/ "Правда", 15.10.53 р.
- 44/ Там же.
- 45/ Там же.
- 46/ Там же.
- 47/ Там же.
- 48/ Там же.
- 49/ "Правда", 6.1.1954 р.
- 50/ "Правда", 6.1.1954 р.
- 51/ "Правда", 10.3.1954 р.
- 52/ Там же.
- 53/ "Правда", 28 березня 1954 р.
- 54/ "Правда", 28 березня 1954 р.
- 55/ Там же.
- 56/ "Правда", 28.1.54 р.
- 57/ "Известия", 22.11.53 р.
- 58/ "Известия", 24.11.53 р.
- 59/ "Правда", 2.7.1954 р.
- 60/ "Правда", 31.7.54 р.
- 61 і 62/ "Правда", 22 жовтня 1954 р.

63/ "Правда", 12.11.54 р.

64/ " The Daily Telegraf " , 9.11.54; Про стан погоди в 1953-54 році знаходимо відомості, що великі морози і сильні вітри пошкодили дуже озимим засівам. Також весна була мокра, з морозами. Це пошкодило розвиткові зернових культур. /"Радянська Україна", 11.3. і 3.7.1954 р./ . Спека, що стояла цілий місяць, від середини червня до середини липня, прискорила жнива, але, як звичайно, така спека "запалює" зерно, засушує його, зменшуючи вагу. Після великої спеки почалися невпинні дощі, і через те жнива затаглися, бо на мокрому ґрунті неможливо вживати тяжких тракторів і комбайнів. З другого боку, сільсько-господарські машини не були підготовані для виконання поставлених завдань: в областях Київській, Запорізькій і Полтавській не були відремонтовані дві третини молотарок і третина комбайнів. Подібні занедбаня сталися також в областях: Одеській, Дніпропетровській, Дрогобицькій і Кіровоградській /"Рад.Україна", 24.6 і 3.7.1954; "Радянська Україна", 7.7.1954/. "Правда України" з 9.9.1954 зазначає, що в Кримській області запізно збирали кукурудзу, що спричинило великі втрати.

65/ "Известия", 7.11.54 р.

66/ Ісаак Мазепа - Панас Феденко. The Famine in the Ukraine: Die Hungernot in der Ukraine, Берлін, 1923 р.

Панас Феденко. La famine en Ukraine , Париж, 1929 р.;

Панас Феденко. Der nationale u.soziale Befreiungskampf der Ukraine , Берлін, 1923 р.;

Панас Феденко. Український громадський рух у ХХ сторіччі, Подєбради, 1934 р.

67/ "Правда", 6.3.54 р.

68/ Там же.

69/ "Правда", 10.3.54 р.

70/ "Правда", 2.3.54 р.

71/ Там же.

72/ "Правда", 11.3.54 р.

- 73/ "Правда", 29.7.54 р.
- 74/ "Правда", 31.8.54 р.
- 75/ "Правда", 4.9.54 р.
- 76/ "Правда", 19.10.54 р.
- 77/ "Правда", 25.3.54 р.
- 78/ "Правда", 10.3.54 р.
- 79/ "Правда", 14.2.54 р.
- 80/ "Правда", 13.5.54 р.
- 81/ "Правда", там же.
- 82/ "Правда", 25.11.53 р.
- 83/ "Правда", 26.11.53 р.
- 84/ "Известия", 22.3.53 р.
- 85/ "Известия", 31.3.53 р.
- 86/ "Известия", 22.4.53 р.
- 87/ "Известия", 9.10.54 р.
- 88/ "Известия", 11.11.53 р.
- 89/ "Известия", 9.4.54 р.
- 90/ "Правда", 2.7.54 р.
- 91/ "Правда", 31.7.54 р.
- 92/ "Правда", 15.9.54 р.
- 93/ "Правда", 23.6.54 р.
- 94/ "Правда", 22.9.54 р.
- 95/ Там же.
- 96/ "Правда", 21.5.54 р.
- 97/ "Правда", 4.12.53 р.
- 98/ "Радянська Україна", 28.6.54 р.
- 99/ "Радянська Україна", 17.6.54 р.; "Комсомольська Правда"
да" ,29.5.54 р.

100/ "Правда", 11 і 13.5.54 р.

101/ "Радянська Україна", 23.7.53 р.

102/ "Правда", 15.5.54 р.; На з'їзді письменників Советської України виступив з критикою "безрідних космополітів" Натан Рибак:

"Література радянського народу окрилена ідеями ленінізму. Вона вийшла переможцем у боротьбі з горезвісними "теоріями" про єдиний потік української нації, викинула на смітник безрідних космополітів".

Цікаво, що саме Рибаківі, приналежному до тої національної групи, якій найчастіше приписують "безрідний космополітизм", доручено на з'їзді письменників викривати цю "ересь". /"Радянська Україна", 29.10.1954 р./.

На тому самому з'їзді Максим Рильський сказав, що у 120 районах України нема зовсім книгарень. Він закликав присутніх - "по справжньому організувати книжкову торгівлю на Україні". /"Рад.Україна", 29.10.1954 р./.

103/ "Радянська Україна", 29.10.54 р.

104/ "Правда", 12.10.53 р.

105/ "Правда", 15.8 і 10.10.54 р.

106/ "Радянська Україна", 29.10.54 р.

107/ Там же.

108/ Там же.

109/ "Известия", 15.10.54 р.

110/ "Известия", 24.2.54 р.

111/ "Правда", 26.3.54 р.

112/ "Правда", 24.3.54 р.

113/ "Известия", 24.2.54 р.

114/ "Правда", 16.1.54 р.

115/ "Радянська Україна", 4.4.54 р.

116/ Дивись Повідомлення з'їзду КПСС про амнестію для партизанів.

Panas F e d e n k o

THE UKRAINE AFTER STALIN'S DEATH

The author of this work reviews the political, economic and cultural life in the Ukraine after the death of Stalin. Starting from the thesis that the personality of a dictator fundamentally influences the historical development of the state, the author considers the changes which have taken place since Stalin's death.

Already before World War I, Lenin, dealing theoretically with the problems of the revolution in Russia suggested the idea of "the self-determination of nations". In his revolutionary practice, however, he never took that idea in earnest. Later, during the Revolution, Lenin handed over the leadership concerning nationality policy to Stalin.

Stalin had always been a strong opponent of the secession of various nations from Russia, feeling that the Russian Revolution would not be successful without the help of those nations. This attitude on the nationality problem was maintained by Stalin to the very end and throughout his life he remained true to the policy of so-called "democratic centralism". Stalin was categorically opposed to all manifestations of the national aspirations of the Ukrainian people.

Since the early thirties Bolshevik centralism has gained more and more strenght and already during World War II, it was turning into an open form of Russian chauvinism. At the same time the theory of the supremacy of the Russian people, "the elder brother", is propagated very intensively. During World War II, under the idea of "friendship of nations" the intensified russification of the Ukraine took place.

The author concludes that after the death of Stalin a whole series of changes occurred in the Ukraine.

Although the Party and government of the Ukraine paid the

proper homage to the dead dictator praising his achievements, nevertheless, the situation changed after his death. The first secretary of the Communist Party of the Ukraine L. Melnikov was dismissed and, for the first time in Ukrainian history, a Communist of Ukrainian origin succeeded him in his position. At the same time a propaganda campaign of the friendship of nations was unleashed and Beria who was shot in summer of 1954 was accused of having intended to destroy that friendship. Along with the other Soviet republics the widespread protests of the population against Beria were organized in the Ukraine.

The 300th anniversary of the Pereyaslav treaty of 1654 between the Ukraine and Russia was used by the Kremlin to strengthen Russia's power which had weakened in the war. Staging the extravagant celebrations of the 300th anniversary of the Pereyaslav treaty the Kremlin had the following political motives in view:

1. To present the Pereyaslav treaty and the union of the Ukraine with Russia as the realization of the desires of the Ukrainian people, and to deal a blow to the bourgeois nationalists, the enemies of the regime.

2. To propagate the friendship of the non-Russian peoples with the Russians.

3. Emphasizing the creation of the Ukrainian SSR and praising the Ukrainians as a great people the Kremlin desired to attach the Ukrainians to the USSR and to strengthen their negative attitude toward the western democracies.

4. By the Pereyaslav anniversary the Kremlin intended to make the idea of the usefulness of union with the USSR popular among the satellite states.

Early in 1954 the Kremlin took the Crimea peninsula out of the jurisdiction of the RSFSR and transferred it to that of the Ukraine. In fact, however, there were other reasons for the incorporation of the Crimea in the Ukraine. The Soviet government never had confidence in the Tartars and blamed them constantly for their pro-Turkish orientation. The genocide carried out by the Kremlin evoked justified indignation among the Turkish and Moslem peoples. To evade responsibility, at least to some degree, the Soviet regime included the

.Crimea in the Ukrainian SSR.

Not long before Stalin's death, in September 1952, Khrushchev prepared a plan for concentrating the kolkhozes in order to raise agricultural output. Agriculture in the Ukraine was in a very critical state, as described shortly after the Khrushchev speech by secretary A.Kirichenko at the plenary session of the Central Committee of the Communist Party of the Ukraine in Kiev.

In order to raise the agricultural level of the USSR the Central Committee of the Communist Party and the Soviet government decided, to undertake the cultivation of the virgin and fallow lands.

The Soviet press does not give the exact numbers and full extent of the obligatory resettlement of the Ukrainian people beyond the Urals; occasional information in the Soviet press, however, enables one to observe a considerable weakening of the biological and economic strength of the Ukrainian people on their national territory. The heavy industry of the Ukraine — the coal and steel industry — was reorganized in the Ukraine in 1954; but all these efforts to improve the state of the industry failed to produce any remarkable results.

Great importance is attached by the author to the cultural life in the country during 1933-54.

In the literary field some changes took place after the death of Stalin. Earlier, the works of Ukrainian writers were devoted to praising the "leader of the world proletariat", afterwards the Union of Ukrainian writers was compelled to pay more attention to the celebrations of the 300th anniversary of the Pereyaslav treaty and the friendship of the Soviet peoples.

After the dismissal of Melnikov from the position of first secretary of the Ukrainian Communist Party, a series of changes in administrative positions took place, too. New Ukrainian names have appeared among the top leaders in the Ukraine. The Ukrainian people is still however unreconciled with the Soviet regime.

Panas F e d e n k o

DIE UKRAINE NACH STALINS TODE

Der Verfasser vorliegender Arbeit liefert eine Übersicht über die politische, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklung der Ukraine nach dem Ende Stalins. Von der These ausgehend, derzufolge die Persönlichkeit des Diktators auf die geschichtliche Entwicklung eines autoritären Staates starken Einfluss ausübt, untersucht der Verfasser diejenigen Veränderungen, die nach Stalins Tode in der Ukraine stattgefunden haben.

Noch vor dem ersten Weltkriege hatte Lenin bei der Bearbeitung theoretischer Probleme der russischen Revolution auf nationalem Gebiete die Parole "der Selbstbestimmung der Völker bis zu ihrer Loslösung" aufgestellt, hatte jedoch in seiner Praxis keinen ernsthaften Gebrauch davon gemacht. Späterhin, zu Revolutionszeiten, hatte er den Georgier Stalin mit der Leitung der Nationalitätenpolitik beauftragt.

Stalin war seit jeher überzeugter Gegner einer Abtrennungspolitik der Randvölker. Er wusste genau, dass die Revolution ohne deren Hilfe nicht zu siegen vermochte. Stalin verharrte bis an sein Ende auf diesem Standpunkte und hielt sich im polynationalen Russland strikt an die Politik des sog. "demokratischen Zentralismus". Er bekämpfte aufs heftigste sämtliche Äusserungen des ukrainischen Nationalismus.

Seit Beginn der dreissiger Jahre war der bolschewistische Zentralismus im Steigen begriffen und mündete während des zweiten Weltkrieges in offenkundigem grossrussischem Chauvinismus. Gleichzeitig wurde die Theorie der Überlegenheit des russischen Volkes heftig propagiert. Nach Ende des zweiten Weltkrieges findet unter der Parole einer "Völkerverbrüderung" eine intensive Russifizierung der Ukraine statt.

Hier gelangt der Verfasser zur Schlussfolgerung, dass es nach Stalins Ende in der Ukraine einige Veränderungen gegeben habe.

Obwohl die ukrainische Regierung und die ukrainische kommunisti-

sche Partei dem verstorbenen Diktator durch Lob seiner Werke alle gebührende Ehre erwiesen hatten, haben sich viele Formen des ukrainischen Lebens nach seinem Tode trotzdem verändert.

Der erste Sekretär der ukrainischen kommunistischen Partei, Melnikow, wurde seines Postens enthoben. An seine Stelle wurde zum ersten mal in der ukrainischen Geschichte ein gebürtiger Ukrainer, der Kommunist A. Kiritschenko, gesetzt. Gleichzeitig wird die Idee einer "Völkerfreundschaft", welche letztere der 1954 hingerichtete Berija angeblich zu untergraben bemüht war, heftig propagiert.

Wie in den anderen Unionsrepubliken, wurden in der Ukraine "Protestkundgebungen der Massen" gegen den Verräter Berija veranstaltet.

1954 wurde der dreihundertste Jahrestag des Perejaslawler Vertrages zwischen der Ukraine und Russland vom Kreml benutzt, um seine durch den Krieg ins Wanken geratene Macht zu stärken. Es waren folgende politische Gründe, die den Kreml veranlasst hatten, die Jubiläumsfeier besonders eindrucksvoll zu gestalten:

1. der Perejaslawler Vertrag und die Vereinigung der Ukraine mit Russland sollten dahingehend gedeutet werden, dass der Vereinigungswunsch des ukrainischen Volkes durch diesen seine Erfüllung gefunden habe. Dies sollte auch ein Schlag gegen die feindlich gesinnten bürgerlichen Nationalisten sein.

2. Durch die Jubiläumsfeier sollte die propagierte Freundschaft nichtrussischer Völker mit den Russen gefördert werden.

3. Durch die besondere Hervorhebung der Verdienste der ukrainischen Sowjetregierung und durch Apostrophierung der Ukrainer als eines "grossen Volkes" sollte der Bund zwischen den Ukrainern und der UdSSR gefestigt werden. Auch sollte das negative Verhalten der Ukrainer zu den westlichen Demokratien dadurch eine Festigung erfahren.

4. Durch das Perejaslawler Jubiläum wollte der Kreml zur Popularität des Satellitensystems und zur Erkenntnis der Nützlichkeit des Vereinigungs-Aktes beitragen.

Anfang 1954 wurde die Halbinsel Krim aus dem Verwaltungsbereich der RSFSR in denjenigen der Ukraine verlegt.

Die Eingliederung der Krim in die Ukraine hatte in Wirklichkeit viele Gründe. Die Sowjetregierung hatte den Tataren gegenüber seit eh und je wenig Vertrauen und warf diesen ihre protürkische Orientierung vor. Der Völkermord an den Krimtürken hatte unter den türkischen und islamitischen Völkern eine gerechte Empörung ausgelöst. Um die Verantwortung dafür abzulehnen, dekretierte die Sowjetregierung die Vereinigung der Krim mit der Ukrainischen SSR.

Kurz vor Stalins Tode, im September 1952 hatte Chruschtschow den Plan einer Terrainerweiterung der Kolchose zur Hebung der Landwirtschaft und der Beseitigung von Verfallserscheinungen innerhalb derselben entworfen. Die Landwirtschaft der Ukraine bot, wie kurz nach Chruschtschow der Parteisekretär Kiritschenko vor dem Plenum des Zentralkomitees der KPdSU in Kiew bestätigte, ein recht unerfreuliches Bild.

Zur Steigerung landwirtschaftlicher Produktion der UdSSR hatten das Zentralkomitee der KPdSU und die Regierung der Sowjetunion als eine der landwirtschaftlichen Massnahmen das Dekret über die "Urbarmachung von Neu- und Brachland" veröffentlicht. Die Sowjetpresse hat bisher keinerlei genaue Angaben über die Zahl ukrainischer Ansiedler jenseits des Urals gebracht. Jedoch ermöglichen zufällige Informationen aus der Sowjetpresse die Schlussfolgerung, dass eine erhebliche Schwächung des ukrainischen Volkes im biologischen und wirtschaftlichen Sinne stattgefunden hat. Eine Reorganisation der Schwerindustrie auf dem Gebiete der Kohle - und Eisenerzgewinnung wurde 1954 vorgenommen. Jedoch sind diese Massnahmen zur Hebung der Industrie beinahe erfolglos geblieben.

Der Verfasser behandelt die Probleme des kulturellen und des Volkserziehungs-Sektors in den Jahren 1953-1954 besonders eingehend.

Auf literarischem Gebiete haben nach Stalins Tode einige Veränderungen stattgefunden. Ehedem waren die Werke ukrainischer Schriftsteller dem Lobe des "Weltproletariats-Führers" gewidmet, jetzt müssen sie ihre Schriften der Dreihundertjahr-Feier des Perejaslawler Vertrages und der Völkerverbrüderung weihen. Die Schriftsteller der ukrainischen SSR haben dies in Prosa und in Versen getan.

Nach der Entlassung L.Melnikows fanden unter den Partei- und Verwaltungsfunktionären zahlreiche Umbesetzungen statt. An der kommunistischen Spitze der Ukraine sind neue Namen aufgetaucht. Das ukrainische Volk bleibt jedoch weiterhin dem bolschewistischen Regime feindlich gesinnt. Nach dem Ende Stalins und den stattgefundenen Parteikongressen sind demnach keine wesentlichen Änderungen in der Ukraine festzustellen.

Panas F e d e n k o

L'UKRAINE APRÈS LE DÉCÈS DE STALINE

L'auteur du présent article fait passer en revue le développement politique, économique et culturel de l'Ukraine après la mort de Staline. Se basant sur la thèse que la personnalité du dictateur influence fortement le développement historique d'un Etat totalitaire, l'auteur analyse les changements qui ont eu lieu en Ukraine après le décès de Staline.

Ce fut Lénine qui, s'occupant des problèmes théoriques de la révolution russe avant la première guerre mondiale, promulga le slogan "du droit des peuples de disposer d'eux-mêmes jusqu'à la séparation totale" dans le domaine national, mais qui ne s'en est jamais servi sérieusement dans la pratique. Plus tard, pendant la révolution il chargea le Géorgien Staline de la direction de la politique à l'égard des nationalités.

Staline a toujours été adversaire absolu de la politique de séparation des peuples limitrophes. Il savait bien qu'une victoire de la révolution serait impossible sans leur aide. Staline garda cette

attitude jusqu'à sa mort et se servait dans la Russie polynationale strictement d'une politique de "centralisme démocratique". Il luttait contre toute manifestation d'un nationalisme ukrainien.

Dès le début de la troisième décennie, le centralisme bolchéviste augmentait toujours et atteignit pendant la seconde guerre mondiale l'état d'un chauvinisme russe évident. En même temps on était en train de propager la théorie de la supériorité du peuple russe. La seconde guerre mondiale terminée, une russification intense a eu lieu sous le prétexte d'une "amitié des peuples".

Pour cette raison, l'auteur parvient à la conclusion qu'après le décès de Staline des changements nombreux en Ukraine se sont produits.

Quoique le gouvernement ukrainien et le Parti communiste ukrainien eussent rendu hommage au défunt dictateur par des louanges appropriées, plusieurs formes de la vie ukrainienne ont changé après sa mort.

Le premier secrétaire du Parti communiste ukrainien, Melnikov, fut destitué. A sa place fut nommé pour la première fois dans l'histoire ukrainienne un aborigène, le communiste A. Kiritchenko.

Simultanément, on mène une propagande intense en faveur de "l'amitié des peuples", que Beria, exécuté en 1954, tâchait de détruire.

Comme dans les autres républiques de l'Union on arrangeait en Ukraine des "manifestations de protestation" contre le traître Beria.

Pour stabiliser son pouvoir, ébranlé par la seconde guerre mondiale, le Kremlin se servit en 1954 du 300-ème anniversaire du Traité de Périaslavl conclu entre l'Ukraine et la Russie. Ce furent les raisons suivantes qui amenèrent le Kremlin à arranger le jubilé d'une manière très solennelle:

1. On interprétait le Traité de Périaslavl et l'Union de l'Ukraine et de la Russie comme un accomplissement du désir du peuple ukrainien. Le jubilé devait être aussi un coup porté aux nationalistes bourgeois hostiles au régime.

2. L'anniversaire devait aussi favoriser la propagande d'une amitié entre les peuples non-russes et les Russes.

3. L'union entre l'Ukraine et l'URSS devait être fortifiée par l'importance attachée aux mérites du gouvernement soviétique ukrainien et par son apologie comme "grand peuple". L'attitude négative des Ukrainiens envers les démocraties occidentales devait également être fortifiée par cet anniversaire.

4. Par le jubilé du Traité de Péréislavl, le Kremlin voulait augmenter la popularité du système des satellites et souligner l'utilité de l'acte de l'unification.

Au début de 1954, la péninsule de Crimée fut soustraite à l'administration de la RSFSR et subordonnée à l'Ukraine.

Cet acte de subordination de la Crimée à l'Ukraine avait en effet beaucoup de raisons. Le gouvernement soviétique se méfiait des Tatars depuis longtemps et leur reprochait leur orientation pro-turque. Le génocide commis envers les Tatars avait provoqué une indignation tout à fait juste des peuples turcs et islamites. Pour se débarrasser de la responsabilité, le gouvernement soviétique joignit la Crimée à la RSS Ukrainienne.

Immédiatement avant le décès de Staline, au mois de septembre 1952, Khrouchtchev avait conçu le plan d'élargir le terrain des kolkhozes pour améliorer l'agriculture et éliminer ses défauts. L'agriculture ukrainienne représentait un domaine bien négligé, fait qui, après Khrouchtchev, fut confirmé devant l'assemblée plénière du Comité Central du PC par le secrétaire du Parti, Kiritchenko.

Pour augmenter la production agricole de l'URSS, le Comité Central du Parti et le gouvernement soviétique avaient décrété l'utilisation des terres vierges et incultes. On n'a jamais trouvé dans la presse soviétique des chiffres exactes indiquant le nombre des Ukrainiens déportés au-delà de l'Oural. Mais il était possible de constater à l'aide des informations accidentelles de la presse qu'un affaiblissement biologique et économique considérable du peuple ukrainien a eu lieu. Une réorganisation de l'industrie lourde dans le domaine houiller et de la production de minerais s'est également produite. Mais ces mesures d'accroissement de l'industrie furent peu efficaces.

L'auteur attache beaucoup d'attention aux problèmes culturels

et d'enseignement public, entre 1953 et 1954.

Certains changements sur le secteur littéraire se sont aussi produits après la mort de Staline. Avant son décès, les ouvrages des écrivains ukrainiens furent consacrés aux louanges du "chef du prolétariat mondial", actuellement ils sont obligés de porter aux nues le 300-ème anniversaire du Traité de Péréiaslavl " et l'amitié des peuples. Ils le font en vers et en prose.

Après la destitution de L.Melnikov, de nombreux déplacements ont eu lieu parmi les fonctionnaires du Parti et de l'administration.

On trouve au sommet communiste de l'Ukraine beaucoup de nouveaux noms. Mais le peuple ukrainien reste toujours hostile envers le régime bolchéviste. Pour dire la vérité, on ne pourra pas trouver en Ukraine, après la mort de Staline et les Congrès du Parti, de changements notables.

З М І С Т

	Стор.
Вступ	5
Сталін і Україна	5
Сталін і російська великодержавність	7
Відгуки на смерть Сталіна в Україні	10
Справа Лаврентія Берії і Україна	13
Політичне використання Переяславського ювілею	19
Передача Криму УССР	31
Труднощі сільського господарства в Україні	36
Казахстанський проєкт і Україна	47
Промисловість України	51
Наука й освіта в УССР	54
Література в УССР	58
Керівна верхівка в УССР	61
Висновки	63
Примітки	69
Резюме :	
англійською мовою	75
німецькою "	78
французькою "	81